

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН І БІЗНЕСУ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри

_____ О. П. Степанов
«_____» _____ 2021р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 292 «МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»

Тема: «Міжнародна міграція робочої сили в умовах глобальних трансформацій»

Виконавець: Пастерук Ірина Валеріївна, група
МЕВ-401

(підпис виконавця)

Керівник: к.е.н., доцент кафедри міжнародних
економічних відносин і бізнесу ФМВ НАУ
Прокоп'єва Аліна Анатоліївна

(підпис керівника)

Нормоконтролер: Біла Світлана Олексіївна

(підпис нормоконтролера)

Київ - 2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет міжнародних відносин
Кафедра міжнародних економічних відносин і бізнесу
спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри

_____ Степанов О.П.

«__» _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи

Пастерук Ірина Валеріївна

1. Тема роботи «Міжнародна міграція робочої сили в умовах глобальних трансформацій» затверджена наказом ректора «05» квітня 2021 р. №557/ст.
2. Термін виконання роботи: з 03 травня 2021 року по 20 червня 2021 року.
3. Вихідні дані до роботи: законодавчі та нормативні документи, фінансова звітність та статутні відомості об'єкта дослідження, наукові статті, монографії тощо за темою бакалаврської дипломної роботи.
4. Зміст пояснювальної записки: теоретичні основи дослідження міжнародного регулювання трудових міграцій в умовах глобальних трансформацій, оцінка тенденцій змін потоків міжнародної міграції населення, проблеми та шляхи їх вирішення регулювання міжнародної трудової міграції в Україні.
5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: у роботі розміщено 2 таблиці, 8 рисунків.
6. Презентація основних результатів кваліфікаційної роботи в електронному вигляді. Розроблена презентація в Microsoft Office Power Point, складає 23 слайдів.

6. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Вивчити літературні джерела з предмету дослідження та написати заяву про затвердження теми кваліфікаційної роботи	29.03.2021	Виконано
2.	Затвердити план дослідження та отримати завдання до виконання кваліфікаційної роботи	29.04.2021	Виконано
3.	Розкрити теоретичні основи дослідження міжнародного регулювання трудових міграцій в умовах глобальних трансформацій (1 розділ)	03.05.2021 – 10.05.2021	Виконано
4.	Оцінити тенденцій змін потоків міжнародної міграції населення (2 розділ)	11.05.2021 – 17.05.2021	Виконано
5.	Визначити та обґрунтувати проблеми та шляхи їх вирішення регулювання міжнародної трудової міграції в Україні (3 розділ)	18.05.2021 – 24.05.2021	Виконано
6.	Написати реферат, вступ, висновки та оформити список використаних джерел і додатки	25.05.2021 – 27.05.2021	Виконано
7.	Оформити кваліфікаційної роботу та пройти перевірку на плагіат	28.05.2021	Виконано
8.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	07.06.2021	Виконано
9.	Передати кваліфікаційної роботу рецензенту для рецензування (за 10 днів до захисту)	04.06.2021	Виконано
10.	Передати кваліфікаційної роботу науковому керівникові для написання відгуку (за 7 днів до захисту)	07.06.2021	Виконано

8. Дата видачі завдання: « 20 » квітня 2021р.

Керівник кваліфікаційної роботи

_____ (підпис керівника)

Прокоп'єва А.А.
(П.І.Б)

Завдання прийняв до виконання

_____ (підпис випускника)

Пастерук І.В.
(П.І.Б)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Міжнародна міграція робочої сили в умовах глобальних трансформацій»: 86 сторінок, 2 таблиці, 8 рисунків, 56 літературних джерела.

Перелік ключових слів (словосполучень): ТРУДОВА МІГРАЦІЯ, МІГРАЦІЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ, РОБОЧА СИЛА, ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНІ СПЕЦІАЛІСТИ, КРАЇНА ПРИЗНАЧЕННЯ.

Об'єкт дослідження: особливості розвитку міжнародних міграційних процесів в умовах глобальних трансформацій.

Предмет дослідження: теоретичні, методичні та прикладні аспекти розвитку трудових міграційних процесів.

Мета дипломної роботи : дослідження міжнародної міграції робочої сили в умовах глобальних трансформацій.

Методи дослідження: теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу, абстрактно-логічного, економіко-математичного моделювання, порівняльних та експертних оцінок, а також методи логічного, системно-структурного аналізу економічних процесів та зав'язків, статистичного, порівняльного та діалектичного підходів

Отримані результати та їх новизна: в ході дослідження теми було визначено стан явища трудової міграції під впливом кризи COVID-19.

Значущість виконаної роботи та висновки: міграційні процеси, як невід'ємний і постійний компонент історії людства, мають значний вплив на стан та перспективи економічного, культурного та соціального розвитку суспільства, приносячи свіжі ідеї та покращуючи творчі здібності потенціал.

Рекомендації щодо використання результатів: матеріали кваліфікаційної роботи рекомендується використовувати при проведенні досліджень щодо проблем трудової міграції студентами й науковцями.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ МІГРАЦІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....	11
1.1. Поняття , чинники та роль міжнародної трудової міграції	14
1.2. Міжнародна міграція робочої сили: причини та наслідки.....	17
1.3. Дослідження основних теорій міжнародної міграції.....	21
Висновки до розділу 1.....	27
РОЗДІЛ 2	
ТЕНДЕНЦІЙ ЗМІН ПОТОКІВ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ.....	35
2.1. Збільшення масштабів нелегальної міграції.....	35
2.2. Особливості міжнародної міграції в умовах глобалізації.....	38
2.3. Характерні риси міжнародної трудової міграції під час пандемії.....	47
Висновки до розділу 2.....	52
РОЗДІЛ 3	55
ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ	
3.1. Сучасний стан та тенденції розвитку міжнародної міграції робочої сили в Україні.....	55
3.2. Особливості регулювання трудової міграції в Україні	64
3.3. Вплив трудової міграції на українську економіку.....	68
Висновки до розділу 3.....	74
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ТА ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ...	80

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Актуальність теми міжнародної трудової міграції робочої сили в сучасних умовах підтверджується домінуючою тенденцією глобалізації у міжнародних відносинах.

Міжнародна міграція робочої сили сьогодні охоплює весь світ. Міжнародна міграція робочої сили є однією з об'єктивних підстав становлення цілісної світогосподарської системи. Водночас проблема вільної міграції є найнебезпечнішою для урядів як в політичному, так і в соціальному аспекті. Міжнародна міграція робочої сили викликається чинниками внутрішнього економічного розвитку кожної окремої країни і зовнішніми чинниками. Традиційно в якості основної причини виділяють економічну причину міжнародної трудової міграції, пов'язану з масштабами, темпами та структурою накопичення капіталу.

До традиційних спонукальних мотивів та причин міжнародної міграції трудових ресурсів належать: різниця в рівнях економічного розвитку окремих країн; нерівномірність у темпах і обсягах нагромадження капіталу на різних ділянках світового господарства; наявність національних відмінностей у розмірах заробітної плати; діяльність ТНК і пов'язана з нею міжнародна мобільність капіталу; масове хронічне безробіття в слаборозвинутих країнах. До цих чинників в останнє десятиріччя долучилися: політична та економічна кризи колишньої соціалістичної системи; поглиблення регіональної та світової економічної інтеграції; зростання попиту з боку лідерів світової економіки на інтелектуальну робочу силу; стрімкий розвиток сучасних засобів зв'язку, комунікацій та транспорту; інформаційний фактор, а також чинники неекономічного характеру: воєнні та релігійні конфлікти, розвал федеративних держав, національні, сімейні та етнічні проблеми.

У 2020 році пандемія COVID-19 різко вплинула на всі форми мобільності людей, включаючи міжнародну міграцію. По всьому світу закриття національних кордонів та

серйозні порушення міжнародних подорожей змусили сотні тисяч людей скасувати або відкласти плани виїзду за кордон. Сотні тисяч мігрантів опинились на мелі, не маючи можливості повернутися у свої країни, тоді як інші були змушені повернутися до своїх батьків раніше, ніж планувалося, коли можливості роботи припинилась, а школи закрилися. Незважаючи на те, що занадто рано розуміти всю ступінь впливу пандемії на міграційні тенденції, нинішні основні моменти вказують на те, що зриви, спричинені пандемією COVID-19, могли зменшити кількість міжнародних мігрантів приблизно на 2 мільйони у всьому світі, що відповідає зменшенню приросту, який очікується з липня 2019 року по червень 2020 року, приблизно на 27 відсотків.

Одним із головних проявів виступає міжнародна міграція робочої сили, де більшого поширення набуває переміщення працездатного населення, яке зумовлене, військовими, релігійними чинниками, екологічними, соціально-економічними та етнічними. Зростання масштабів міжнародної міграції, залучення до неї значних обсягів трудових ресурсів актуалізують дослідження міжнародної міграції робочої сили як однієї з форм світових господарських зв'язків та її впливу на світове господарство. За останніх декілька десятиліть одним із проявів глобалізації стало посилення міжнародної міграції робочої сили. Людське бажання шукати гідну роботу лежить в основі зв'язку міграції та розвитку. Однак далеко не всіх влаштовують умови (передусім фінансові) їхньої праці, а тому і шукають «кращої долі» на чужині, поповнюючи лави заробітчан. У міру того, як у найближчі роки все більше людей перетинатиме кордони для роботи, справедлива та ефективна міграційна політика, яка захищає права трудящих-мігрантів та зменшує витрати на трудову міграцію, матиме важливе значення для досягнення економічного зростання та підвищення результатів розвитку трудових мігрантів та їх сімей, а також для країн походження та призначення. МОП співпрацює з урядами, організаціями роботодавців та робітників з метою вдосконалення політики трудової міграції, що дозволяє досягти більш справедливого розвитку з акцентом на потреби працюючих чоловіків і жінок, які приносять переваги розвитку та підтримують свої сім'ї.

У сучасному глобалізованому світі міграція робочої сили стає все більш важливим питанням політики. Зусилля глобальної міграційної політики повинні перш за все бути зосереджені на стимулюванні співпраці та діалогу між країнами походження та країнами призначення з метою досягнення повних переваг від процесів міжнародної міграції, а також скорочення побічних ефектів від рестрикційної імміграційної політики, спрощення умов для здійснення грошових переказів, захисту трудових прав мігрантів, а також сприяння безпечного та надійного робочого середовища для мігрантів.

У багатьох економіках, включаючи економіки, що розвиваються, старіння населення та скорочення робочої сили також сприяють зростаючій мобільності робітників. Жінки все більше приєднуються до міграційних потоків як незалежні працівники, що має важливі наслідки для гендерної рівності в країнах походження та призначення.

Міграція робочої сили для України на даний час має переважно негативні наслідки. Мігрують, як правило, висококваліфіковані спеціалісти, але лише невеликий відсоток їх має гарантовану роботу і відповідні та трудові гарантії. Виїжджають за кордон у пошуках роботи молоді люди без певного рівня кваліфікації, які згодні на будь-яку роботу і низьку платню без усяких гарантій. Згубним для економіки країни, для формування її науково-технічного потенціалу є виїзд за кордон науково-технічних кадрів та підготовлених на сучасному рівні молодих спеціалістів. Це може негативно вплинути на темпи відновлення економіки України.

Вагомий внесок в дослідження даної проблеми було зроблено в роботах таких українських науковців і вчених з 5 країн СНД таких як Глущенко Г.І., Івахнюк І., Кудеярова Н.Ю., Пітюлич М.І., Рамєєва А.А., Стаканов Р.Д., Шиманська О. та ін.

Найбільш важливими в науковому розумінні для автора під час роботи над дипломною роботою були теоретичні розробки провідних вітчизняних фахівців Вільямсон Дж., Дагман К., Зелінський З., Лалонде Р., Лі Е., Каганец М., Кастельс С., М., Тейлор Дж., Тодаро М., Філіпс К., Фридман Р., Хазанс М., Хансон Д., Хант Д.,

Харіс Дж. Р., Хаттон Т., Хьюго Дж., Циммерман К., Чізвік Б. та ін. Вагомий внесок у дослідження міжнародної міграції зробили вітчизняні вчені і науковці з країн СНД: Борщеський В. В., Ваврищук Н. Г., Гайдуцький А., Грабинський І. М., Грущинська Н. М., Драгунова Т. А., Івахнюк І. В., Іноземцев В. Л., Лапшина І. А., Мокій А. І., Малиновська О. А., Михайловська О. В., Ольшевська І. П.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження міжнародної міграції робочої сили в умовах глобальних трансформацій.

Відповідно до поставленої мети виділяють **основні завдання:**

- проінформувати про поняття, чинники та роль міжнародної трудової міграції;
- оцінити наслідки і причини міжнародної міграції робочої сили;
- дослідити теорії міжнародної міграції;
- проаналізувати збільшення нелегальної міграції;
- розкрити особливості міжнародної міграції в умовах глобалізації і характерні риси трудової міграції під час пандемії;
- провести аналіз сучасного стану та тенденції розвитку міжнародної міграції робочої сили в Україні;
- розглянути особливості регулювання трудової міграції України;
- зрозуміти який вплив має трудова міграція на українську економіку.

Об'єктом дослідження є особливості розвитку міжнародного регулювання міграційних процесів.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та прикладні аспекти розвитку трудових міграційних процесів.

Методологія дослідження: методологічну основу дослідження становлять фундаментальні положення трудової міграції. Ґрунтується на методах: теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу, абстрактно-логічного, економіко-математичного моделювання, порівняльних та експертних оцінок, а також методи логічного, системно-структурного аналізу економічних процесів та зв'язків, статистичного, порівняльного та діалектичного підходів

Теоретичну основу роботи склали дослідження вітчизняних та зарубіжних учених. При написанні роботи використовувалися матеріали державної міграційної служби України, Фонд розвитку МОМ (міграція в Україні), Закон України “Про зайнятість населення”, Закон України “Про зовнішню трудову міграцію”, Закон України “Про імміграцію”, Закон України “Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства”, Закон України “Про ліцензування видів господарської діяльності”.

Апробація кваліфікаційної роботи. Матеріали кваліфікаційної роботи пройшли апробацію на міжнародній науково-практичній конференції «НАЦІОНАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ В ГЛОБАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ», яка проводилася 14 травня 2021 р. Надруковані тези на тему «Вплив пандемії COVID-19 на трудову міграцію».

Структура кваліфікаційної роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку бібліографічних посилань використаних джерел. В роботі розміщено 2 таблиці, 8 рисунків. Список бібліографічних посилань використаних джерел включає 56 найменувань на шести сторінках.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ
МІЖНАРОДНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ МІГРАЦІЙ В УМОВАХ
ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

1.1. Поняття, чинники та роль міжнародної трудової міграції

Зважаючи на економічний та соціально-демографічний характер міграції, склалося багато різних визначень і класифікацій цього явища. Будучи похідним від різних політичних, соціальних, економічних і культурних контекстів, визначення міграції є надзвичайно різними за своєю природою. Роблять їхнє порівняння складними не лише різні критерії, але й ті відмінності, які пов'язані з реальним соціальним і економічним значенням міграції, залежно від специфіки контекстів. Якщо раніше можна було чітко виділити два підходи: так зване вузьке розуміння міграції — «переселення на нове місце проживання» і широке розуміння міграції, що охоплює «всі територіальні переміщення», то сьогодні ми приходимо до висновку, що термін «міграція» все більше набуває універсального збірного характеру, під яким автори, що його використовують, розуміють іноді зовсім різні категорії, пов'язані з територіальним переміщенням на різних його стадіях. Для уникнення різночитань термін «міграція» в науковому аналізі обов'язково вимагає уточнювальної ознаки-прикметника: сезонна, маятникова, безповоротна, тимчасова, постійна, економічна, добровільна, вимушена, легальна, нелегальна, екологічна, політична, етнічна, трудова, човникова, навчальна, туристична тощо. Ця множинність означень стала наслідком розвитку самої міграції як такої, а також динамічних змін у структурі і напрямках її потоків. Визначення трудової міграції часто відображає поточну національну політику держави та відрізняється в різних країнах в залежності від історичного періоду їх розвитку. Як правило, під трудовою міграцією розуміється переміщення в іншу країну

з метою працевлаштування. Однак не існує загальноприйнятого визначення трудової міграції. Відмінність понять «міграція населення» і «трудова міграція» також полягає в основній меті. Якщо міграція населення — це переміщення людей (сімей) у міжнародному територіальному просторі з метою пошуку нового місця постійного проживання, то міграція трудових ресурсів — це переміщення людей у міжнародному територіальному просторі з метою пошуку місця роботи без зміни місця постійного проживання. Міжнародну трудову міграцію можна також розглядати як форму міжнародних економічних відносин, яка полягає в переливанні трудових ресурсів з одних країн в інші і виражає процес перерозподілу трудових ресурсів між ланками світового господарства [7].

Однак часто обидва цих процеса збігається, оскільки накладаються основні цілі. Отже, різниця між ними умовна. Це пояснюється тим, що, незалежно від первісних мотивів імміграції, останні є насамперед економічними явищами, зумовленими пошуками нової роботи. Крім того, слід зазначити, що частина іммігрантів змінила місце проживання (імміграційна імміграція), 75 - 90% населення у працездатному віці, тобто мета їхньої роботи дещо захищена. Таким чином, міграція людей також є трудовою поведінкою і є фактором формування пропозиції робочої сили на міжнародних, національних та регіональних ринках праці [18].

Таким чином, у широкому значенні трудова міграція — це переміщення особи за межі країни з метою працевлаштування. У вузькому, — під трудовою міграцією слід розуміти добровільне переміщення особи через державний кордон з метою тимчасового працевлаштування. А трудовий мігрант — це особа, яка займається оплачуваною трудовою діяльністю на території держави, громадянином якої вона не являється та в якій постійно не проживає [14]. Для забезпечення захисту українських громадян, які працюють за кордоном та для регулювання трудової імміграції, в нашій країні необхідно на законодавчому рівні закріпити запропоновані вище поняття «трудова міграція» та «трудова мігрант», зокрема, у Трудовому кодексі України та при розробці нової редакції Закону України «Про зайнятість населення». Законодавче

визначення понять «трудова міграція» та «трудоий мігрант» дозволить вдосконалити адміністративноправове регулювання трудової міграції в Україні [1].

Процес переходу України на ринковий шлях розвитку супроводжується не лише великою кількістю політичних та соціально-економічних змін, а й глибокою демографічною кризою, однією з першопричин якої є зовнішня міграція населення. За різними оцінками експертів, поза межами України на сьогоднішній день знаходиться від 2,5 до 5 млн. осіб працездатного віку. Масовий виїзд громадян України за кордон, особливо жінок, супроводжується зниженням показників народжуваності, підвищенням захворюваності внаслідок виснажливої праці на чужині, почастищенням випадків настання передчасної смерті мігрантів. За таких умов виникає потреба у глибинному дослідженні чинників, які спричиняють зовнішню трудову міграцію населення України.

Основними чинниками, що зумовлюють міжнародну міграцію робочої сили, вважаються такі:

- незадовільні економічні умови життя працездатного населення у країнах еміграції;
- стабільний і водночас порівняно високий рівень заробітної плати в основних імміграційних центрах;
- соціальні можливості повної реалізації працівниками своїх здібностей у країнах імміграції;
- природні катаклізми у країнах еміграції та відносно високий рівень охорони довкілля у країнах імміграції;
- політичні утиски;
- воєнне лихоліття;
- релігійна ворожнеча;
- етнічні суперечності;
- культурні мотиви [13].

Основним фактором міжнародної міграції є економічний чинник - робоча сила переміщається з країн, що має низький дохід до країн з високим доходом. Слід також зазначити, що міжнародні підприємства заохочують поєднання праці і капіталу. Іноді капітал йде іноземним робітникам, а іноді навпаки. Розвиток транспорту також сприяло збільшенню міграції іноземних робітників за останнє десятиліття.

Абсолютна більшість населення, що мігрує, є робітниками, службовці посідають друге місце. Порівняно новою формою міжнародної міграції робочої сили є переміщення науково-технічних кадрів (наприклад, програмістів).

Масштаби міграції постійно зростають, у ній беруть участь представники практично всіх континентів. Посилюється і нелегальна міграція, яка перетворилася на складову злочинного бізнесу планетарного масштабу. Нелегальна міграція дає можливість підприємцям використовувати найдешевшу і найбезправнішу робочу силу. У багатьох промислово розвинених країнах склався подвійний ринок праці, на одному відбувається продаж національної робочої сили, на іншому — іноземної. Населення певної країни виконує переважно кваліфіковану роботу, тоді як більшість іммігрантів зайнята на трудомістких, нерідко шкідливих для здоров'я роботах. Мігранти довше працюють, але одержують нижчу заробітну плату. Наявність іммігрантів зміцнює позиції підприємців у їх переговорах з профспілками, що дає змогу стримувати зростання заробітної плати.

Щодо міжнародної міграції робочої сили існують протилежні погляди й оцінки. Вони стосуються як витрат, так і вигод країн — експортерів та імпортерів робочої сили. Економісти-неокласики вважають, що трудова міграція сприяє зростанню багатства країни, яка приймає іммігрантів, а економічний розвиток держави, з якої відбувається еміграція, принаймні не погіршується.

Неокейнсіанці, навпаки, визнають можливість погіршення економічного становища країни-експортера робочої сили. Зустрічається інформація про те, що чиста вигода для країни, що приймає іммігрантів, від залучення одного "середнього" вченого

у галузі суспільних наук становить 235 тис. дол., інженера — 253 тис., лікаря — 656 тис [16].

Відомо, що від'їзд робочої сили за кордон сприяє нормалізації ринків праці країн-експортерів. Наприклад, міграція працівників за кордон у другій половині 80-х років ХХ ст. дала змогу Пакистану скоротити безробіття на третину. Перебування працівників за кордоном сприяє підвищенню рівня їх кваліфікації, що також можна розглядати як вигоду для країн-експортерів, отримувану безплатно. Для країн-експортерів робочої сили велике значення мають і надходження іноземної валюти, яку переказують з-за кордону працівники-мігранти. Так, перекази від емігрантів у ряді країн становлять значну частину їх валютних надходжень. Також іммігранти поліпшують демографічну ситуацію у країнах, в яких досить велика частка старого населення.

Через нижчу ціну іноземної робочої сили зменшуються затрати виробництва у країнах, що її імпортують. Мігранти створюють додатковий попит на товари та послуги і стимулюють зростання виробництва у країнах свого перебування. Ці ж країни мають можливість зекономити на затратах на освіту та професійну підготовку.

Іноземних працівників часто розглядають як буфер на випадок криз і безробіття, адже саме їх насамперед звільняють з роботи. Часто мігрантів не забезпечують пенсіями, на них не поширюється дія соціальних програм.

Аналіз наукових публікацій вітчизняних вчених, присвячених проблемам міграції населення, дозволяє всі фактори притягання та виштовхування умовно розподілити на п'ять груп: економічні, соціальні, культурні, політичні та екологічні.(табл.1.1)

У складі економічних чинників, перш за все, варто відмітити рівень заробітної плати, якість життя, рівень безробіття, стабільність розвитку економіки та тип податкової системи.

Фактори впливу на міжнародну міграцію населення

Фактори «виштовхування»	Фактори «притягнення»
Економічні	
Низька заробітна плата	Висока заробітна плата
Низька якість життя	Висока якість життя
Високий рівень безробіття	Наявність вільних робочих місць
Економічна нестабільність	Стабільний розвиток економіки
Обтяжлива система оподаткування	Ліберальна система оподаткування
Соціальні	
Низька якість освіти	Висока якість освіти
Погані умови праці	Гарні умови праці
Недоступна система охорони здоров'я	Доступна та високоякісна система охорони здоров'я
Відсутність можливостей для професійної самореалізації	Наявність можливостей для професійної самореалізації
Культурні	
Релігійні переслідування	Свобода віросповідання
Етнічна дискримінація	Відсутність етнічної дискримінації
Расова дискримінація	Відсутність расової дискримінації
Політичні	
Відсутність демократії	Розвинена демократія
Політична нестабільність	Стабільність політичної системи
Корумпованість владних структур	Відсутність корупції
Екологічні	
Забруднене навколишнє середовище	Краща екологічна ситуація
Низька якість питної води та їжі	Чиста питна вода та екологічно безпечна їжа

Наступним чинником, який дуже часто змушує людей залишати їх рідні місця заради праці в інших країнах, є високий рівень безробіття.

Висновком з цієї таблиці можна зробити, що для України більше умови «виштовхування», а не «притягнення» [21].

Масштаби міграції постійно зростають, залучаючи представників майже всіх континентів. Посилюється також нелегальна міграція, яка стала частиною злочинної діяльності у світовому масштабі. Незаконна міграція дозволяє підприємцям використовувати найдешевшу та найбільш знедолену робочу силу. У багатьох промислово розвинених країнах існує подвійний ринок праці, один продає національну робочу силу, а інший - іноземний. Населення країни в основному виконує

кваліфіковану роботу, тоді як більшість іммігрантів зайняті на трудомістких, часто шідливу роботу для здоров'я. Мігранти працюють довше, але отримують нижчу зарплату. Наявність іммігрантів зміцнює позиції підприємців у переговорах з профспілками, що дає можливість обмежити зростання заробітної плати.

Щодо міжнародної міграції робочої сили існують протилежні погляди й оцінки. Вони стосуються як витрат, так і вигоди країн — експортерів та імпортерів робочої сили. Економісти-неокласики вважають, що трудова міграція сприяє зростанню багатства країни, яка приймає іммігрантів, а економічний розвиток держави, з якої відбувається еміграція, принаймні не погіршується. Неокейнсіанці, навпаки, визнають можливість погіршення економічного становища країни-експортера робочої сили.

1.2 Міжнародна міграція робочої сили: причини та наслідки

У сучасному світі міжнародні економічні відносини стають більш широкими і різноманітними. Розвиток транспорту та сучасних засобів зв'язку, уніфікація законодавства і відкритість економіки дають змогу вільно переміщати між країнами не тільки товари й послуги, але й фактори виробництва. Одним із таких факторів, що володіє високою мобільністю, є робоча сила. Міжнародна міграція робочої сили є частиною міграційних процесів, які відбуваються у світовому масштабі, вона стає однією з найважливіших форм міжнародних економічних відносин.

Міжнародна міграція робочої сили (від лат. migration – рух, переміщення) – це переміщення працездатного населення з однієї країни в іншу в межах світового ринку праці. Це, насамперед, форма руху відносно надлишкового працездатного населення з одного центру в інший. Причини міграції населення економічного характеру полягають у різному рівні економічного розвитку окремих країн, розходженні в умовах заробітної плати, наявності безробіття в деяких країнах, функціонуванні міжнародних корпорацій, що вивозять робочу силу для роботи в закордонних філіях [11].

Разом з трудовою міграцією вчені також розглядають вимушену міграцію, яка стає наслідком військових та політичних подій, переслідування на релігійному та етнічному ґрунті, та інших причин, які змушують населення змінювати місце проживання. Глобалізація торгівлі, розвиток транспорту і комунікаційних технологій, демографічна динаміка також виступають стимулами міграційних потоків. Розвиток транспорту і засобів комунікації, певна уніфікація законодавства деякою мірою спрощують процес переміщення населення з однієї країни в іншу, таким чином сприяючи міграційним процесам.

Основними причинами, які зумовлюють міжнародну міграцію робочої сили, є:

- незадовільні економічні умови життя працездатного населення в країнах еміграції (низький рівень заробітної плати, безробіття, низький життєвий рівень, зубожіння і т. д.);
- стабільний порівняно високий рівень заробітної платні в основних імміграційних центрах (США, Західна Європа);
- порівняно вищий технічний рівень умов праці в країнах імміграції;
- соціальні умови для більш повної реалізації своїх можливостей у країнах імміграції; - природні катаклізми в країнах еміграції і вищий рівень охорони навколишнього середовища у країнах імміграції;
- політичні причини;
- військові причини;
- релігійні причини;
- національні причини;
- культурні причини [23].

Для сучасної України питання впливу трудової міграції на розвиток економіки держави залишається доволі актуальним, адже адміністративно-правове регулювання процесів трудової міграції, які мають свої особливості в період економічних перетворень, є важливою складовою соціальної політики української держави. За роки державної незалежності України характер, обсяги, склад та спрямованість внутрішніх і

зовнішніх трудових міграційних потоків у зв'язку з трансформацією соціально-економічних відносин, демократизацією суспільного життя, спрощеністю процедур виїзду за кордон та зміни місця проживання, економічною кризою та падінням життєвого рівня населення зазнали суттєвих змін та набули нового значення. Вони відображаються насамперед у зменшенні інтенсивності трудових міграцій всередині окремих регіонів держави та на міжрегіональному рівні, значному впливі населення за межі держави, формуванні потужних і постійних потоків зовнішньої трудової міграції. Натомість сучасні процеси трансформації економіки, що супроводжуються доволі складною фінансовою ситуацією, спричиненою багатьма чинниками, вимагають оцінки ролі трудової міграції в процесі становлення економіки держави, її впливу на суспільний розвиток, аналізу сучасного стану адміністративно-правового регулювання трудової міграції на основі накопиченого міжнародного досвіду, що дало б змогу виробити рекомендації для формування міграційної політики, яка сприяла б максимальному поєднанню трудової міграції з цілями економічного розвитку України [18].

Міжнародна міграція робочої сили зумовлена чинниками внутрішнього економічного розвитку кожної окремої країни і зовнішніми чинниками; станом міжнародної економіки в цілому та економічними зв'язками між країнами. У певні періоди рушійними силами міжнародної трудової мобільності можуть виступати також політичні, військові, релігійні, національні, культурні, сімейні та інші соціальні чинники. Причини міжнародної трудової міграції можна також зрозуміти як конкретну сукупність названих чинників. Визначено, що суб'єктивна причина міжнародної міграції робочої сили – оцінка її доцільності конкретним суб'єктом – багато в чому залежить від індивідуальних характеристик мігранта, від регіональних факторів і в цілому національної політики країн походження і призначення, від соціального середовища, в якій він працює. За даними ООН, оцінка кількості міжнародних мігрантів у всьому світі збільшилась за дев'ятнадцять років у період з 2000 по 2019 рік, досягнувши 272 мільйона в 2019 році. У період з 2000 по 2019 рік число міжнародних

мігрантів збільшилось у середньому на 2,3%. Темпи зростання впали до 2,2% в період 2015-2019 років у порівнянні з 2,4% в період з 2010 по 2015 рік. У 2019 г. – приблизно від 2,2 до 3,5%. При цьому жіноча стать становить 48% від загального числа мігрантів, діти складають близько 38 млн., студенти - 4,4 млн., трудові мігранти - 164 млн. Люди працездатного віку, 20-64 років, складають 74% від загальної кількості, молодше 20 років - 14%, і 12% - люди віком 65 років і вище. Майже 31% всіх мігрантів проживають в Азії (83,6 млн.), 30% - в Європі (82,3 млн.), 26% - в Північній і Південній Америці (70,2 млн.), 10% - в Африці (26,5 млн.) і 3% - в Океанії (8,9 млн) (рис.1.1).

Рис. 1.1. Кількість міжнародних мігрантів в 2019 році

Примітка. Складено автором на основі даних Організації об'єднаних націй

Початкові оцінки міграційних потоків в 2020 році показують, що пандемія COVID-19 значно вплинула на міграційні потоки в першій половині року, при цьому кількість нових дозволів на проживання, виданих мігрантам, знизилася в середньому на 46%. Різке зниження в більшості країн за перші шість місяців 2020 року в значній мірі пояснюється пов'язаними з COVID-19 обмеженнями на поїздки і в'їзд, а також

припиненням надання послуг або скороченням видачі віз і дозволів. У період з середини лютого по квітень 2020 року багато країн ввели заборони на в'їзд або обмеження на поїздки, пов'язані з COVID-19. До травня 2020 року велика частина населення в ряді країн, включаючи Бельгію, Францію, Італію, Іспанію, а також США знаходилися під суворою забороною, а для іноземців діяли обмеження на в'їзд. Частково ефект може бути компенсований збільшенням потоків в другій половині року, особливо для іноземних студентів, але поточний економічний спад також, швидше за все, посилить вплив на трудову міграцію. В цілому прогнозується, що 2020 рік стане історичним мінімумом для міжнародної міграції [28]. Масштаби обмежень на в'їзд, введених під час пандемії COVID-19, дозволяють припустити, що вплив на вільну мобільність в кінцевому підсумку буде більше, ніж під час економічної кризи 2007-08 рр. Серед основних факторів, що мають здатність впливати на стан міграційних потоків, виділяють економічні та неекономічні. До економічних факторів відносяться краща заробітна плата, можливість кар'єрного зростання, ефективного використання своїх знань, матеріальне заохочення хорошої роботи. Безпосереднім прямим чинником, що впливає на спрямованість руху робочої сили, є нерівномірний економічний розвиток країн світу, що і визначає найбільш характерний шлях її переміщення з менш розвинутих країн в більш розвинуті країни світу. Причинами економічного характеру, що спонукають до міграції також є кон'юнктурне становище на національному ринку робочої сили, що може характеризуватися високим рівнем безробіття, розбалансованістю між попитом та пропозицією на робочу силу, перевантаження на одне робоче місце, що створює напруженість у суспільстві, відсутність попиту на певні професії, які є затребуваними за кордоном. До неекономічної групи мотивів відносяться політико-правові, релігійні, етнічні (з'єднання сімей і переїзд на історичну батьківщину), екологічні, освітньо-культурні, психологічні чинники. При цьому слід констатувати, що в більшості випадків основною причиною міграції трудових ресурсів є саме економічний чинник [8].

Збільшення темпів чистої міграції може мати значний вплив на ринки праці як країн, приймаючих мігрантів, так і країн, з яких вони походять, а також подальший макроекономічний вплив на зростання економіки та безробіття. Імміграція є економічно вигідною для країни, що приймає, оскільки іммігранти зазвичай економічно активніші, ніж місцеве населення, готові виконувати небажані роботи, працювати за меншу заробітну плату або за гірших умов праці. Це може надати значний вплив у підвищення продуктивності праці, підприємництва та економічного зростання. Фактичні економічні наслідки імміграції залежать не тільки від економічної ситуації в приймаючій країні та її поточних потреб у робочій силі, але також від правової бази імміграції, а також культурних та особистих особливостей самих іммігрантів, їх здатності та готовності жити й працювати в приймаючій країні. Розглянемо макроекономічні переваги міжнародної міграції робочої сили. Приплив іноземних робітників в економіку збільшує пропозицію робочої сили в країні, що приймає. Фірми мають більш широкі можливості в процесі відбору нових співробітників, вони можуть обрати серед більш широкого кола доступних працівників [16].

Професії та сектори національної економіки, які спричиняють дефіцит, залучають кваліфікованих мігрантів, які сприяють зменшенню цієї нестачі. Збільшення пропозиції робочої сили внаслідок міграції також стримуватиме інфляційні тенденції заробітної плати або призведе до зниження заробітної плати, оскільки зростаюча частина пропозиції ринку праці легко може задовольнити потреби фірм з точки зору попиту на робочу силу. З демографічної точки зору очевидно, що міграційний приплив збільшує загальну кількість населення, що може призвести до негайного збільшення сукупного попиту в приймаючій країні. Таким чином, збільшення населення від міграції може сприяти економічному зростанню. До того ж більшість мігрантів – це молоде населення, яке, як правило, є більш гнучким та здатним адаптуватися до нових умов, на відміну від старших працівників, котрі вже мають власну кар'єру та особисте життя, яким більшість із них не готові загрозувати. Крім того, знання іноземних мов

також відіграє важливу роль у прийнятті рішення про міграцію. З цих причин зростаюча кількість (переважно молодих) мігрантів збільшує населення працездатного віку, а ринки стають більш гнучкими [36]. Критики трудової міграції припускають, що приплив робітників-мігрантів, що збільшить пропозицію робочої сили в сегменті ринку праці з низьким рівнем кваліфікації, також скоротить рівноважну заробітну плату місцевих низько кваліфікованих робітників. Інші занепокоєння стосуються ризику зростання безробіття серед мігрантів, коли кваліфікація мігрантів не відповідає поточному попиту фірм на ринку праці. Ці ситуації можуть спричинити посилений тиск на країну з високим рівнем державних витрат на необхідну інфраструктуру, що забезпечує безробіття та інші соціальні виплати, що несуть збільшені витрати на освіту, охорону здоров'я тощо. Іноземні працівники, як правило, більшою мірою мігрують до певних районів країни (зокрема, великих міст), і посилений міграційний приплив може вплинути на ринок житла в цих районах.

Зростання попиту на житло підштовхує витрати на життя, що призводить до вищих вимог до заробітної плати працівників та потенційного зростання інфляції зарплати. Останній приклад показує, що наслідки масової імміграції набагато ширші і не можуть бути зменшені лише з точки зору зростання та продуктивності праці, але їх слід розглядати в більш широкому економічному та соціально-культурному контексті.

Введення режиму ізоляції, пов'язаної з пандемією 2020 року, і прийняття інших обмежувальних заходів з метою стримування пандемії надали руйнівний вплив на кон'юнктуру ринків праці, виробництво і споживання. В цілому 94% працівників у світі живуть у країнах, де діє той чи інший режим закриття робочих місць. Порушуються процеси торгівлі та прямих іноземних інвестицій, а також глобальні ланцюги постачання, що веде до серйозних наслідків для виробничих процесів і пов'язаних з ними робочих місць. У країнах зі слабкими або відсутніми системами соціального захисту мільйони людей залишилися без доходу. У багатьох країнах безробіття вже росте стрімкими темпами, а кількість годин роботи у всіх країнах і регіонах, за оцінками МОП, істотно скоротилося: на 10,7% у другому кварталі 2020 року порівняно

з останнім кварталом 2019 року, що еквівалентно 305 млн робочих місць з повним робочим днем (при 48-годинному робочому тижні) (рис. 1.2).

Рисунок показує розрахункове скорочення сукупного робочого часу (у відсотках) в порівнянні з докризовими показниками (4-й квартал 2019 року, з урахуванням сезонних коливань)

Рис. 1.2. Різке скорочення робочого часу в першому і другому кварталах 2020 р.
Примітка. Побудовано автором за даними МОП.

У всьому світі близько 38% робочої сили близько 1,25 мільярда працівників зайняті в секторах, схильних до високого ризику [53]. Ці сектори є трудомісткими, і в них зайняті мільйони часто низькооплачуваних, низькокваліфікованих працівників. У наступних секторах, схильних до середнього і низького ризику, працівники виявилися найбільшою мірою порушені негативним впливом цього захворювання на ринок праці і зниженням обсягу виробництва: громадське харчування і готельне господарство (144 мільйони працівників), роздрібна та оптова торгівля (482 мільйони), підприємництво та адміністративна діяльність (157 мільйонів) і обробна промисловість (463 мільйони). До

того ж, у багатьох регіонах значний внесок у ВВП і зайнятість вносить діяльність, пов'язана з туризмом. Прямо чи опосередковано туристична діяльність забезпечує близько 10% всіх робочих місць. З початку кризи, викликаної COVID-19, міжнародний туризм практично припинився. Міграційні процеси у світі набирають оберти. У світовій економіці міграція робочої сили вирівнює умови праці, зайнятості, доходів населення, загострює протиріччя між країнами і всередині них. Відбувається розширення масштабів добровільної і вимушеної міграції та залучення в ці процеси все більшого числа країн, збільшується потік нелегальної міграції. Тому виникає необхідність регулювання світового ринку робочої сили на національному і міжнародному рівнях, що активно реалізують розвинені країни. Це означає, що існує необхідність виробляти міграційну політику, забезпечуючи відповідність профілю кваліфікації мігрантів вимогам ринку праці.

Міграційна політика на рівні держави зводиться до розробки системи заходів і дій держави та її інститутів з регулювання міграційних процесів резидентів і нерезидентів на території своєї країни, стимулювання бажаних і стримування негативних для національної економіки наслідків світової міграції населення і робочої сили. Міграційна політика виражається в розробці певних жорстких вимог до іммігрантів. У той же час в рамках міграційної політики держави найчастіше враховується, що вона зацікавлена в залученні певних груп мігрантів (висококласних фахівців, бізнесменів). Еміграційна політика, як правило, націлена на утримання в країні перспективних працівників. Інструментами реалізації міграційної політики є різні заходи економічного і неекономічного характеру, спрямовані на створення умов, що ускладнюють міграцію або роблять її менш вигідною [42]. Зараз світ знаходиться в епіцентрі раптової руйнівної кризи через нову пандемію коронавірусу. До грудня 2020 року зареєстровано 66,1 мільйонів випадків коронавірусу і більше півтори мільйона смертей. Пандемія COVID-19 з кризи охорони здоров'я перетворилася в найсерйознішу соціально-економічну кризу за останні роки. Наслідки коронавірусу продовжують відчуватися у всьому світі. На сьогоднішній день можна запропонувати ряд загальних

спостережень щодо пандемії і міжнародної міграції. Національні заходи з боротьби з COVID-19 повинні враховувати міжнародних мігрантів, незалежно від їх правового статусу. Через закриття кордонів і відсутності транспорту деякі мігранти опинилися у важких умовах життя. Пандемія не тільки торкнулася різних типів мігрантів і мандрівників, а й значно обмежила в'їзд і обробку біженців та осіб, які шукають притулку. Державам та міжнародним агентствам слід планувати поступове відродження великомасштабної міграції на основі традиційних сил поштовху і тяжіння, як тільки вакцина COVID-19 стане широко доступною [51]. Очікується, що після появи вакцини міжнародна міграція поступово повернеться до свого колишнього рівня. Навіть за відсутності вакцини нелегальна міграція, ймовірно, збільшиться. Збільшується ймовірність нових потоків біженців та осіб, які шукають притулку. Отже, можна очікувати, що багато чоловіків, жінок і дітей, у яких мало шансів емігрувати звичайним шляхом, звернуться до нелегальної міграції. Крім значних ризиків для мігрантів, наслідки нелегальної міграції серйозно підривають можливості і фінанси державних органів і міжурядових організацій, а також ставлення суспільства до іммігрантів. Держави і міжнародне співтовариство повинні активізувати свої зусилля щодо вирішення цієї проблеми. Заперечення або мінімізація проблем міжнародної міграції не змусить їх зникнути і не зменшить їх серйозних наслідків. Повне визнання і розуміння наслідків міжнародної міграції сприятиме національним, регіональним і міжнародним зусиллям щодо формулювання ефективної політики і розробки відповідних програм, таких як:

- невідкладне надання підтримки працівникам і підприємствам, що входять до групи ризику;
- забезпечення комплексного підходу щодо повернення до роботи;
- створення гідних та продуктивних робочих місць для забезпечення екологічного, всеохоплюючого та стійкого відновлення.

Важливо, щоб крім заходів, що вживаються на макrorівні, багатостороння система надавала країнам допомогу шляхом консультування з питань політики,

забезпечуючи узгодженість політики і встановлюючи міжнародні параметри для процесу виходу з кризи з опорою на зайнятість [26].

1.3 Дослідження основних теорій міжнародної міграції

Історичні особливості розвитку трудових міграційних потоків формувалися та висвітлювалися в теоріях міжнародної трудової міграції. Міжнародний рух населення і, насамперед зовнішня трудова міграція, яка впродовж декількох століть справляє значний вплив на розвиток світогосподарських зв'язків, не міг не привернути посиленої уваги з боку представників економічної науки. Прагнучи виробити адекватну систему поглядів на таке явище, як трудова міграція, вони завпровадили в науковий обіг низку теоретичних концепцій, метою яких була спроба пояснити окремі причини, мотиви та наслідки міжнародної міграції людських ресурсів. Причому слід зауважити, що міграція стала об'єктом детального вивчення одразу багатьох наук: економіки, географії, економічної демографії, історії, соціології, політології та інших. Це, в свою чергу, породило численні наукові підходи до пізнання фундаментальних процесів цього феномену. Представники окремих наук, як правило, зосереджують свою увагу на різних аспектах міграційних процесів, використовуючи при цьому різноманітні джерела даних. Однак, як слушно зауважує О. Малиновська, підходи, що їх використовують учені, і висновки, до яких вони приходять, «не суперечать, а, скоріше, взаємодоповнюють одні одних, дають змогу отримати більш різнобічну картину».

Одними із перших, хто почали вивчати міжнародну міграцію були представники класичної політекономії (А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Стюарт Мілль). Вагомий внесок у розвиток теорії міграції зробив А. Сміт, який був родоначальником класичного підходу до міжнародної міграції і виступав за безперешкодний міжнародний рух робочої сили для того, щоб ринкові сили мали можливість максимально сприяти економічному зростанню та скороченню бідності [23].

К. Маркс та Ф. Енгельс стверджували, що міграційна рухливість населення прямо залежить від рівня розвитку продуктивних сил суспільства і змінюється під впливом їх еволюції. Неокласична економічна школа (Дж. Харрис, М. Годаро, О. Старк, Р. Коген) пояснює міжнародну трудову міграцію нерівністю економічного розвитку країн, зокрема, різницею в рівнях оплати праці, що визначає рух робочої сили з країн з низьким рівнем оплати праці в країни з більш високою заробітною платою. Таким чином забезпечується саморегулююча функція світового ринку праці. Із економічним зростанням та посиленням еміграції в країнах виїзду поступово зменшується розрив в рівнях заробітної плати та скорочуються стимули для міграції [31].

Неокласична мікроекономічна теорія передбачає рух окремо взятого індивіда у процесі міграції на основі його особистісних підрахунків в системі «витрати-вигоди» від міграції. Прийняття рішення про здійснення міграції включає в себе два етапи, де на першому особа на підставі певної інформації формує своє уявлення про майбутню країну переміщення. А вже на другому етапі оцінює потенційні можливості на підставі підрахунку переваг та недоліків, які можуть її очікувати у процесі здійснення такої міграції. Ця теорія і на сьогоднішній час є основою прийняття рішень для більшості майбутніх мігрантів.

У межах неокласичного підходу одне з провідних місць посідає теорія людського капіталу, біля витоків якої стояв американський дослідник Л. Сжаастад. Останній висловив припущення, що особа чи домогосподарство мігрують із метою примноження власного капіталу «людського капіталу», тобто заради здатності отримати більший дохід протягом усього наступного життя внаслідок переїзду в іншу країну. Таким чином, концептуальні положення згаданої теорії зводяться до того, що інвестиції людини в міграцію, а також інші види діяльності (навчання, охорону здоров'я тощо) здійснюються винятково на раціональній основі – заради отримання в майбутньому певної винагоди, у першу чергу, матеріальної [41].

Нова економічна теорія міграції (О. Старк, Е. Тейлор, П. Арнольд) заснована на мікроекономічному функціональному аналізі та виходить з того, що рішення про міграцію приймається не окремими індивідами, а колективно членами домогосподарств чи родин. При цьому за мету відправлення на роботу за кордон членів родини приймається не тільки максимізація очікуваного доходу, але й мінімізація ризиків, пов'язаних із недостатнім розвитком в своїй країні ринків праці, страхування, кредитування. Підіймаючись на макрорівень, представники цієї теорії підкреслюють зв'язок міжнародної трудової міграції з рівнем економічного розвитку: успішний економічний розвиток може виступати не стільки гальмом, скільки стимулом міжнародної трудової міграції, оскільки несе в собі додаткові стимули капіталовкладень в місцеву економіку. Відлунням цієї теорії є теорія сімейної міграції (Дж. Борджас, Дж. Минсер), яка вважає, що дорослі члени родини можуть порізно оцінювати дивіденди від міграції. Оптимальна стратегія сімейної пари залежить від ступеня кореляції переваг від міграції, які бачать чоловік та дружина. Ця теорія поєднує економічний, соціальний та психологічний підходи до пояснення міграції [39].

Англійським вченим Ернестом Равенштайном, який одним із перших почав досліджувати міграційні процеси, була розроблена теорія факторів «притягування-виштовхування». Провівши аналіз результатів перепису населення в Англії та Уельсі ним було сформульовано у 1889 р. «Закони міграції населення». У своєму дослідженні він пояснював міграцію населення дією чинників «притягування-виштовхування»: несприятливі умови на одній території (безробіття, надмірні податки, жорстке законодавство тощо) «виштовхують» людей із місця проживання, а сприятливі умови на інших територіях «притягують» їх. Всі чинники, які обумовлюють міграцію, вчений поділив на внутрішні (чинники виштовхування) та зовнішні (чинники притягування).

Теорія сегментованого ринку праці (М. Пьює, А. Портес, Л. Бах) описує первинний та вторинний сектори через існування попиту на робочу силу між розвиненими країнами. Первинний ринок характеризується високою оплатою праці та

стабільною роботою для національної робочої сили. Однак, відсутність постійного робочого місця та низька оплата праці на вторинному ринку призводить до формування потоку трудових мігрантів. Представники теорії світових систем або світового господарства (С. Сассен, Е.М. Петрас) вважають імміграцію природним наслідком глобалізації. Згідно з теорією, міграція частіше за все виникає між колишніми колоніальними державами, а цим процесам сприяють культурні, історичні, мовні, адміністративні та інші зв'язки між країнами. Процес трудової міграції є наслідком розвитку світової транспортної мережі та засобів зв'язку, які полегшують міжнародних рух населення [27].

Ще однією теорією, яка розглядає міжнародну трудову міграцію на макрорівні, є теорія світового ринку праці. Вона стверджує, що глобальний ринок робочої сили, не маючи чітко визначених територіальних меж, формується і функціонує в результаті задоволення попиту і пропозиції на трудові ресурси в рамках всього світового господарства. Як слушно зауважує Дж. Борхас: «так само як національний ринок праці забезпечує робітників для фірм, світовий ринок праці розподіляє робочу силу між різними країнами» Теоретична концепція економіки світогосподарських зв'язків П. Ліндєрта підкреслює роль розвитку світогосподарських зв'язків та міжнародних економічних відносин, а також міжнародної економічної інтеграції і розподілу праці в сучасному світовому розвитку. У межах цього підходу розробляються різноманітні концепції використання трудових ресурсів не лише на внутрішньому, а й на зовнішньому ринках, світового об'єднання зусиль для задоволення потреб у робочій силі певних країн. Унаслідок міжнародного поділу праці та посилення міжнародних економічних відносин повноцінний економічний розвиток світової системи неможливий без міжнародної трудової міграції. Отже, згідно з цим теоретичним підходом міжнародна трудова міграція є важливою категоріальною одиницею, яка має функцію регулятора міжнародних економічних відносин. Досить важливою для розгляду є теорія міграційних мереж, представниками якої були Д. Мессі та А. Симмонс. Згідно з цією теорією в країнах в'їзду та виїзду формується «міграційна

мережа», початок якої прокладають «мігранти першопроходці», полегшують процес міграції для наступних хвиль мігрантів. В результаті по досягненню певного критичного числа, соціальна міграційна структура автономно підтримує міграційний процес [42].

Цікаву для розгляду теорію висунув Д. Массей – «синтетичну». В основі його твердження лежав аналіз ідей таких теорій, як теорія неокласичної економіки, нової економічної теорії міграції, теорії світових систем, теорії соціального капіталу та ін. Сутність синтетичної теорії Массей показав, як природний наслідок процесів економічної, політичної і соціальної інтеграції суспільства. Згідно з синтетичною теорією міжнародна міграція є наслідком економічного розвитку. Спочатку учасники міграції виїжджаючи у розвинену країну зазвичай не мають наміру залишатися там назавжди, і тільки під впливом певним обставин (більш-менш хороших умов праці) їх мотиви можуть змінитися. Серед теоретичних підходів, що виникли у пострадянському просторі, заслуговує на увагу концепція трьох стадій міграційного процесу. Розробку даної теорії пов'язують з ім'ям російського науковця Л.Л. Рібаковського, який пропонує розглядати міграційні процеси не з точки зору територіальних сукупностей людей (як серію фактів вибуття та прибуття мігрантів), а так, як це виглядає для самих учасників переміщення. Завершений міграційний процес, згідно поглядів науковця складається з трьох основних стадій, що тісно пов'язані між собою:

- 1) вихідної (підготовчої) стадії, що представляє собою процес формування територіальної рухливості населення;
- 2) основної стадії, тобто безпосереднього акту переселення;
- 3) заключної стадії, що виступ як приживаність мігрантів на новому місці [18].

Рібаковський Л.Л. зазначає, що пройшовши всі три стадії свого розвитку міграційний процес можна називати завершеним. Дозволимо собі вважати таке твердження вченого не зовсім вірним, хоча б через те, що проживання мігранта в країні оселення може бути не останньою стадією його міграційного руху.

Прихильник теорії «процвітання» чи технологічного розвитку Дж. Саймон вважає зростання населення благом для розвитку як національному, так і на глобальному рівнях. Міграційний приріст несе в собі істотний позитивний заряд для економічного та демографічного розвитку країни-реципієнта. Цінність того, що виробляють, споживають та сплачують у вигляді податків іммігранти, а також тимчасові трудові мігранти, значно переважає вартість соціальних послуг, якими вони користуються. Згідно з теорією «тяжіння – виштовхування» (Г. Джером, І. Лі, А. Левіс) міграція розглядається як функція відносної привабливості країн в'їзду і виїзду, а наявність перешкод, що виникають зі збільшенням відстані між цими країнами – в якості обмежень міграційних процесів. Міжнародна міграція така різноманітна і складна, це явище яке не змогло отримати жодна теорія надати задовільне всеосяжне пояснення. причини міжнародної міграції краще зрозумілі включаючи різноманітні перспективи та фактори. Нижче викладено вісім основних розроблених теорій експертів, щоб пояснити основні факторимігрувати [47].

До сучасних теорій міжнародної міграції слід віднести: нову економічну теорію трудової міграції (New economics of labor migration), теорію притягування-відштовхування (Push-Pulltheory), теорію інституційного підходу (Institutional approach theory), дуальну теорію ринку робочої сили (Dual labor market theory), теорію світових систем (the world systems theory of migration), теорію людського капіталу (Human capital theory), теорію соціальних мереж (Network theory), теорію сукупної причинової зумовленості (Cumulative Causation of Migration), теорію відносної відмінності (Relative Inequality Theory of Migration), концепція мобільного переходу та синтетичну теорію міжнародної міграції.

Нова економічна теорія трудової міграції (Neweconomicsoflabormigration) базується на припущенні, що рішення мігрувати не завжди приймається лише самостійно окремими особами. До цього процесу часто залучаються інші члени сім'ї, домогосподарства або общини. Колективному рішення можуть передувати серйозні роздуми. Мотивація в більшій мірі полягає у потребі збільшити колективний дохід.

Теорія притягування-відштовхування (Push-Pulltheory) припускає, що людина зважується на міграцію в залежності від факторів, що існують та детермінуються в країнах вибуття, факторів, що існують в країні прибуття, а також від так званих “проміжних обставин” (дистанція, міграційна політика тощо). Міграційні потоки між країнами формуються не тільки тому, щоб обставини, які впливають на рішення мігрувати, сильно локалізовані, але і через потік інформації від вже виїхавших мігрантів. І в результаті такого потоку, в різних точках міграційної площини, формуються фактори притягування та відштовхування. Відповідно до дуальної теорії ринку робочої сили (Duallabormarkettheory), міграція ґрунтується на попиті та ініціюється рекрутерською політикою роботодавців або урядів, в країнах призначення. Міжнародну міграцію провокує уроджений попит на робочу силу мігрантів, що властиво для економічної структури розвинених країн. Міграцію викликають не фактори відштовхування (pushfactors) в країні відправлення робочої сили, а фактори притягування (pullfactors) в приймаючій країні [24].

Теорія світових систем (theworldsystemstheoryofmigration) бере до уваги змінний масштаб та структуру глобальних ринків, що дали початок міжнародній міграції. Коли ринки дали початок розвитку периферійним, неринковим або доринковим суспільствам, це пробудило появу міграції. Капітальна експансія зруйнували традиційні соціальні та економічні відносини та дали початок міграції робочої сили. Світовий рух капіталу, технологій, обладнання, інформації, комунікації та товарів зменшили витрати на міграцію. Теорія людського капіталу (Humancapitaltheory) стала однією з найбільш впливових та широко розповсюджених підходів, та розглядає міграцію як інвестиційне рішення. В залежності від навичок та професійних здібностей, потенційні мігранти розраховують можливий дохід в кожному регіоні, включаючи і країну проживання, вираховуючи потенційні витрати, пов’язані з переїздом та життям, і приймають рішення змінити країну та місце роботи на користь того регіону чи міста, де фінансові переваги більші. Ця теорія бере до уваги такі елементи як: вік, освіту, професійні здібності та стать. Теорія соціальних мереж

(Networktheory) намагається пояснити, як зв'язки між учасниками впливають на рішення мігрувати в іншу країну, часто поєднуючи окремих мігрантів з їхніми сім'ями, робочими місцями до та після зміни місця проживання. Теорія сукупної причинної зумовленості (CumulativeCausationofMigration) наголошує на тому, що соціальний капітал з часом накопичується та на довгий час забезпечує міжнародну міграцію. В той час, як перші мігранти несуть за собою всі пов'язані з цим процесом затрати, інформація та допомога, яку вони потім надають, поступово мінімізує затрати для їхніх друзів або родичів, які також вирішили змінити місце проживання. Кожний новий мігрант розширює цю мережу, завдяки соціальним зв'язкам. Потенційні мігранти використовують родинні чи сімейні зв'язки, щоб отримати допомогу у працевлаштуванні в новій країні, що викликає появу Відповідно до теорії відносної відмінності (RelativeInequalityTheoryofMigration) всіх мігрантів можна поділити на «позитивних» та «негативних». В залежності від відносної відмінності країн, що відправляють та отримують робочу силу, деякі мігранти більш кваліфіковані та мотивовані, аніж корінне населення, це стосується і населення США («позитивна» група мігрантів), в той час як інші - менш кваліфіковані або мотивовані («негативна» група) [12].

Концепція мобільного переходу уточнює і розвиває теорію демографічного переходу, включаючи в нього, крім змін у рівнях народжуваності і смертності, також динаміку територіальної мобільності населення. Згідно з концепцією, кожному демографічному переходу притаманні певні форми мобільності населення. Саме послідовну зміну цих форм він назвав мобільним переходом. Таким чином, по мірі модернізації суспільства, не просто зростає загальна мобільність населення, але характер міграційних процесів змінюється в залежності від проходження фаз переходу. Згідно з синтетичною теорією міжнародної міграції, вона виникає в ході соціальної, економічної і політичної трансформації, яка супроводжується поширенням капіталістичних ринкових відносин на доринкові та неринкові суспільства.

Ознайомлення із даними теоріями є важливим та корисним для вивчення причин та особливостей трудової міграції громадян України. Так, теорію «Neoclassicaleconomicapproach» можна використати для аналізу трудової міграції громадян України в країни Західної та Центральної Європи, теорію «Newhouseholdeconomicsofmigration» - для вивчення середовища українських заробітчан, «Networktheory» - для пояснення міграції українців встановленням міжособистісних стосунків, «Institutionaltheory» - для виявлення того факту, що потенційні українські мігранти намагаються забезпечити собі умови праці та проживання в європейських країнах заздалегідь, через мережу відповідних державних та приватних організацій і агенцій.

Еміграційний тиск є насамперед результатом зростання нерівності між країнами, що, в свою чергу, є наслідком внутрішніх факторів для менш розвинених країн та їх відносин з розвиненими країнами. Переглядаються як мікро (неокласична), так і макроструктурна теорія міграції. Стверджується, що неокласичну теорію міграції часто несправедливо критикують і є достатньо надійною, щоб включити ті структурні міркування, які лежать в основі макроструктурних теорій. Більше того, неокласична теорія, з невеликими змінами, може включати "нову економіку міграції". Основна емпірична проблема, з якою стикаються моделі міжнародної трудової міграції, полягає в тому, що міграційні потоки обмежуються імміграційною політикою. У свою чергу, на цю політику впливають різні групи особливих інтересів. Напрямок і форма міграційних потоків зумовлені сучасними та історичними взаємовідносинами між країнами джерела та країни призначення.

Висновки до розділу 1

Отже, актуальність міграції робочої сили в наш час набуває все більшого значення. Міжнародна міграція робочої сили має як позитивні, так і негативні наслідки. Це робить необхідним виробити раціональний підхід до розробки, і реалізації дій країн

з регулювання міграційних потоків. В епоху світових ринків праці попит на іноземних робітників як сировину в країнах-імпортерах праці є головним рушієм міжнародної міграції робочої сили. Однак у міжнародну трудову міграцію втягуються не лише безробітні, але й частина працездатного населення. В останньому випадку рушійним мотивом міграції виступає пошук більш вигідних умов праці. Робоча сила переміщується з країн, що мають низький рівень життя і заробітної плати, в країни з вищим рівнем. Національні відмінності заробітної плати є об'єктивною основою трудової міграції. Для більш ефективного регулювання міграційних потоків необхідно проводити міждержавну міграційну політику. Така політика, на відміну від внутрішньої, включає в себе систему спеціальних заходів, які більш жорсткими та більш регламентованими, а також законодавчих актів та міжнародних угод порегулюванню міграційних потоків.

На сьогодні міжнародна міграція робочої сили перетворилася на суттєвий економічний, соціальний та гуманітарний фактор розвитку як країн походження, так і тих, що приймають. На сучасному етапі існують значна кількість видів, напрямів, закономірностей і причин, через які населення мігрує з країни в країну, основними з яких є незадовільні економічні умови життя працездатного населення та недостатню соціальне забезпечення з боку держави. Кожна зі сторін, яка бере участь у процесі обміну трудовими ресурсами, намагаються здобути для себе конкретну користь. Загалом міжнародна міграція сприяє подальшому розвитку глобалізації та багатьох країн, адже маються на увазі перерозподіл робочої сили, ротація кадрів, обмін виробничим досвідом, зростання попиту на трудові ресурси та підвищення конкурентоспроможності національних економік, що призводить до подальшого розвитку усіх сфер виробництва та технологій

У зв'язку з пандемією COVID-19, 2020 рік може стати історичним мінімумом для міжнародної міграції, у зв'язку з заборонами та обмеженнями на в'їзд та міжобласні й міждержавні поїдки. За останні півстоліття міжнародна міграція стала фундаментальним і важливим компонентом глобалізованої економіки, і багато

країн покладаються на імміграцію, щоб сприяти майбутньому економічному зростанню. Тому будуть розроблені відповідні програми для формування ефективної політики з вирішення питань міжнародної міграції. Політика регулювання міграції інтелектуальної робочої сили повинна чітко сполучатися із завданнями економічного і соціального розвитку країни, а для цього вона за необхідністю вибудовується як досить жорстка і селективна, така, що здатна формувати міграційні потоки, які за своїми якісними та кількісними характеристиками відповідають потребам національної економіки певної країни.

РОЗДІЛ 2

ТЕНДЕНЦІЙ ЗМІН ПОТОКІВ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ

2.1. Збільшення масштабів нелегальної міграції

Питання нелегальної міграції для України є проблемою державного рівня.

За останні роки проблема нелегальної міграції вийшла за межі окремих держав і перетворилася на світову: вона є реальною загрозою для громадської безпеки, сприяє зростанню злочинності, поширенню небезпечних захворювань, обумовлює підпільний ринок праці.

Сьогодні міжнародна міграція робочої сили поширилася по всьому світу. Це одна з об'єктивних причин формування загальної світової економічної системи. Водночас проблема вільної міграції є найнебезпечнішою для урядів як в політичному, так і в соціальному плані. Міжнародна міграція робочої сили зумовлена внутрішніми факторами економічного розвитку та зовнішніми факторами кожної країни. Традиційно основною причиною є економічні причини міжнародної міграції робочої сили, яка пов'язана із масштабами, швидкістю та структурою накопичення капіталу.

За кілька років незалежності України процес трудової міграції став дуже активним. В середньому, від одного місяця до одного року близько 5 мільйонів людей виїжджають за кордон, щоб заробляти гроші. Протягом певного періоду люди виїжджали не лише з міст, а й із сільських районів, особливо прикордонних. Зазвичай люди у найвищому працездатному віці (30-40 років) виїжджають з рідних домівок. Робоча сила експортується у великих кількостях. Вітчизняна наука не приділяла належної уваги цьому явищу, з усіма його позитивним і негативним особливостями, і не висувала жодних конструктивних рекомендацій, хоча на них є досить великий попит [45].

Навіть у період, коли через пандемію більшість країн ввели карантин, «шукачі кращої долі» продовжують вишукувати спроби незаконно перетнути державний кордон нашої держави.

Тим не менше, за результатами 6 місяців 2020 року кількість нелегальних мігрантів на українському кордоні значно знизилась, майже у двічі. Проте, ці показники здебільшого стосуються додержання правил перебування (зменшення на 47%), а якщо говорити про спроби порушення держкордону організованими групами нелегалів, то тут питання залишалось більш актуальним (зменшення на 30%).

Загалом від початку 2020 року прикордонники затримали понад 6,2 тисячі мігрантів, з яких більше 5,7 тисячі осіб за порушення правил перебування в Україні та понад 430 – за незаконне перетинання кордону (з них 280 – на кордоні з країнами ЄС). Крім того, близько 2,3 тисячі потенційним нелегальним мігрантам охоронці кордону відмовили у в'їзді в Україну [28].

Варто зазначити, що більшість «мандрівників», яких затримують при спробі незаконно потрапити через кордон в країни ЄС прибувають в Україну використовуючи легальні канали в'їзду, а вже згодом прокладають собі нелегальний маршрут. Тому саме викриття злочинних груп, що готують/шукають організаторів та посібників – є вкрай важливим у боротьбі з незаконною міграцією. Так, упродовж I півріччя оперативні підрозділи Держприкордонслужби припинили діяльність п'яти злочинних груп, затримали дев'ять організаторів та шістьох провідників. Стосовно 23 осіб винесено 21 обвинувальний вирок, 2 особи наразі отримали реальні строки ув'язнення, в ЄРДР за інформацією прикордонників внесено 61 повідомлення за ст. 332 ККУ.

Надзвичайно швидко міграційні процеси трансформувались на всесвітнє явище та набули нових примх, які не могли не позначитися та вплинути на різноманітні сторони життя суспільства: його соціально-економічну, політичну і духовну сферу. В даний період часу в Україні спостерігається складна економічна та демографічна ситуація. Відбувається скорочення населення загальної чисельності, але здебільшого це - населення працездатного віку, тобто трудовий потенціал країни. Тому стає

очевидним той факт, що для кращого розуміння нелегальної трудової міграції важливо з'ясувати її природу та причини, а також з'ясувати фактори, що спричиняють це явище. Незаконна міграція робочої сили є складним соціальним явищем через соціально-економічні та інші особливості країни походження та призначення. Більшість робітників-мігрантів використовують нелегальну імміграцію як вирішення різних проблем, що мають переважно економічний характер. Взагалі кажучи, нелегальна трудова міграція має ті самі фактори, що й інші види міграції, але вони глибші і конфліктують між собою, змушуючи іммігрантів порушувати закон, покращуючи свої економічні та соціальні умови.

Важлива частина українських трудових мігрантів як в ЄС, так і в інших країнах працюють нелегально або порушують закони. Однак точну кількість неможливо встановити існує ряд непрямих показників, що вказують про масштабність проблеми. За даними опитування Міжнародної організація з міграції, у 2019 році частина родини, що працювали за кордоном без документів на дозвіл про працю, складає до 30%. За даними Європейської комісії, у 2019 році було зареєстровано 41 705 громадян України, які незаконно проживають в ЄС [50].

Найбільші порушення важаються - порушення терміну проживання в країні, робота без відповідних документів, робота після в'їзду в країну як турист або за безвізовим режимом. Поширеною схемою для ЄС є в'їзд і перебування з польською національною візою в інших, ніж Польща, країнах, оскільки Польща має одну з найбільш ліберальних політик щодо працевлаштування громадян України.

Неофіційна робота за кордоном, з одного боку, робить трудових мігрантів особливо вразливим видом, при цьому збільшуючи ризик торгівлі людьми та інших порушень трудових прав. І в той же час - ускладнює збір та аналіз даних про трудових мігрантів на роботу та формування відповідних ефективних політик, як у країнах призначення, так і в країні походження.

2.2 Особливості міжнародної міграції в умовах глобалізації

Міжнародна міграція нерозривно пов'язана з глобалізацією. З одного боку, процеси глобалізації зумовлюють міжнародну міграцію, в тому числі через диспропорції у розвитку, демографії та демократії; глобальна криза робочих місць; сегментація світових ринків праці; революції у зв'язку та транспорті; та транснаціональні соціальні мережі.

До основних причин міжнародної міграції робочої сили можемо також віднести глобалізацію, рух прямих іноземних інвестицій, розвиток транспорту і засобів зв'язку, офіційну політику регулювання міграції.

Однак у порівнянні з торгівлею та капіталом глобальний рух робочої сили залишається обмеженим. Це пов'язано з тим, що міжнародна міграція зачіпає суть питань, які є першочерговими для суверенітету, зокрема національної ідентичності, економічної конкурентоспроможності та безпеки. Звідси парадокс: хоча більшість промислово розвинених країн вимагають більшої кількості мігрантів, щоб заповнити прогалини на ринку праці та вирішити демографічні тенденції, більшість тим не менше обмежують міграцію у відповідь на політичний та популістський тиск.

Вільні та швидко зростаючі міжнародні потоки товарів, капіталу та інформації проголошуються як ознаки нової ери глобалізації. Однак переміщення людей та робочої сили через національні, культурні чи етнічні кордони часто не входять у рівняння. Проте ці потоки є, мабуть, найбільш складними та суперечливими та мають найбільш далекосяжні наслідки для суспільств джерел та реципієнтів та зацікавлених осіб [21].

В даний час як трудова, так і більшою мірою освітня міграція працює як соціальний підйом для більшості українців, передбачаючи швидке підвищення рівня життя та пожертв зелене світло для виходу на ринки праці розвинених, переважно європейських країн.

Основним мотивом для більшості населення є виїхати, безперечно, надія на заробіток більше грошей. Однак економічні фактори завжди працюють у певному психічному середовищі, що в Україні виражається через населення, яке має певний потенціал міграційної мобільності. Міграційна мобільність українців (подібно до поляків, німців, литовців, ірландців та італійців) порівняно високі з французами, угорцями чи болгарами.

В останні десятиліття ХХ ст. міжнародна міграція робочої сили стала однією зі складових частин процесу глобалізації світової економіки. З одного боку, глобальні зміни нині супроводжуються інтенсифікацією міжнародних міграційних процесів, з іншого – визнано, що люди мають меншу мобільність, аніж гроші, товари або ідеї. Люди завжди належать будь-якій країні, залежні від паспортів, віз, дозволів на проживання й кон'юнктури ринку праці. Сьогодні можна говорити про глобальні зміни світового міграційного порядку [46].

Регулювання міграції робочої сили – дуже складний процес. Його вдосконалення і розвиток відбуваються протягом тривалого терміну часу. Складнощі міграційних процесів спонукають до постійного прогнозування цього ринку. Нині регулювання міжнародної міграції робочої сили здійснюється на різних рівнях за допомогою різних методів і різними формами, міжнародними організаціями, міжурядовими угодами. Це дає змогу досягти мети, яку ставлять країни – експортери та імпортери робочої сили. У цьому процесі задіяні уряди держав та специфічні міжнародні організації.

В умовах світової фінансово-економічної кризи уряди розвинених країн переглядають свою міграційну політику та намагаються скоротити притік низькокваліфікованих іноземних працівників, зокрема з країн Азії та Африки. Питанням масової міграції занепокоєні практично всі лідери європейських держав. Наприклад, за словами президента Франції Еммануеля Макрона, головними викликами для французької дипломатії є боротьба з терористами ІДІЛ та прийом мігрантів. Він зазначив, що міграційний виклик є викликом для всієї Європи.

Канцлер Німеччини Ангела Меркель заявила, що для вирішення міграційної кризи країнам Європейського Союзу необхідно виробити спільний план дій. Однак прем'єр-міністр Чехії Андрей Бабіш розкритикував квотний принцип розподілу мігрантів, запроваджений Євросоюзом із 2015 р [53].

За словами британського прем'єр-міністра Девіда Кемерона, його країна зазнає впливу від кризи біженців навіть у разі рішення вийти з об'єднання ЄС: «У нас непорушне право відмовитися від участі у таких речах. На приєднання Великобританії до спільних процесів у Європі щодо біженців не варто й сподіватися. У нас буде власний підхід до біженців, свої методи, у тому числі захисту кордонів»

А голова хорватського уряду Тихомир Орешкович після навали мігрантів між Грецією і Македонією взагалі вирішив у разі необхідності захищати державні кордони силами армії й поліції. Раніше президент Європейської Ради Дональд Туск попередив біженців, які мають економічні мотиви міграції, не приїжджати до Європи [42].

Президент США Дональд Трамп у березні 2017 р. підписав нову версію імміграційного указу. Відповідно до нього, в'їзд у США забороняється громадянам шести мусульманських країн: Ірану, Лівії, Сирії, Сомалі, Судану, Ємену.

Країнам із перехідною економікою потрібно швидко реагувати на виклики глобальної міграції через:

- явну кризу управління міграції з боку національних держав, що підтримують поширення нелегальної міграції;
- розбіжності національних інтересів держави з концепцією прав людини;
- зростаючу поляризацію світу на бідні та багаті країни [22].

Сьогодні Німеччина є лідером з прийому мігрантів (рис. 2.1). Згідно з діаграмою, більша частина мігрантів (приблизно 75%) проживає у п'яти європейських країнах: Німеччині, Іспанії, Великобританії, Італії та Франції. Мотиви мешкання іноземців саме у цих країнах криються у тому, що це найкрупніші країни Європи.

Рис. 2.1. Країни Європи, де проживає найбільша кількість іноземців, млн. осіб

Примітка. Побудовано автором на основі даних Worldometer

Міграційні процеси останніх років характеризуються не тільки зростанням масштабів, а й формуванням нових явищ, яких не було в недалекому минулому. Так, донедавна можна було чітко відмежувати країни, які приймають робочу силу від країн, які її постачають. У сучасних умовах усе більша кількість країн втягується у процес одночасної еміграції/імміграції населення.

Тому підвищення заробітної плати в Україні до рівня, порівнянного із сусіднім країни, очевидно, зменшать масштаби міграційних намірів, але не усунуть їх. На початку нового тисячоліття близько 150 мільйонів людей, або 2,5 відсотка світового населення, живуть за межами своєї країни народження. З бідністю, політичними репресіями, порушеннями прав людини та конфліктами все більше людей виїжджає з рідних країн, тоді як економічні можливості, політична свобода, фізична безпека та безпека тягнуть як висококваліфікованих, так і некваліфікованих працівників у нові країни, темпи міжнародної міграції навряд чи скоро сповільняться [27].

Небагато країн залишаються недоторканими міграції. Нації, різноманітні як Гаїті, Індія та колишня Югославія, живлять міжнародні потоки. Сполучені Штати приймають на сьогоднішній день найбільше міжнародних мігрантів, але мігранти також потрапляють до Німеччини, Франції, Канади, Саудівської Аравії та Ірану. Деякі країни, такі як Мексика, відправляють емігрантів в інші країни, але також приймають іммігрантів - як тих, хто планує оселитися, так і тих, хто прямує в інше місце.

Інститути та закони для досягнення співпраці між країнами, що приймають, країнами-джерелами та країнами транзиту перебувають у зародковому стані. Світова організація торгівлі контролює рух товарів у всьому світі, а Міжнародний валютний фонд контролює глобальний рух капіталу, але жодна порівнянна установа не регулює руху людей. Також не існує єдиного розуміння держав чи експертів з цього приводу щодо витрат та переваг більш вільної чи більш обмежувальної імміграційної політики.

Однак сплеск міжнародної міграції змушує держави усюди визнати необхідність більшої гармонізації політики та підходів. Двосторонні обговорення міграційних питань - між Сполученими Штатами та Мексикою, наприклад, щодо розширеної програми працівників та амністії несанкціонованих мексиканських робітників - стали більш звичним явищем. Протягом останнього десятиліття в Америці, Європі, Східній Азії, Африці та інших регіонах були створені регіональні групи, що дозволяють країнам, що приймають, джерелам та транзиту вирішувати питання, що становлять взаємний інтерес [33].

Економічні, геополітичні та демографічні тенденції підсилюють необхідність консолідації цих регіональних установ та починають розробку глобального режиму управління міграцією. Економічний розвиток здавна розглядався як найкраще довгострокове рішення еміграційного тиску, що виникає через відсутність економічних можливостей у країнах, що розвиваються. Однак майже рівномірно експерти застерігають, що еміграційний тиск, ймовірно, залишиться і, можливо, зросте до того, як накопичуватимуться довгострокові вигоди. Уейн Корнеліус і Філіп Мартін постулюють, що в міру того, як доходи країн, що розвиваються, починають зростати і

збільшуються можливості виїзду з дому, еміграція спочатку зростає, а зменшується лише пізніше, коли різниця в заробітній платі між еміграційними та імміграційними країнами падає. Італія та Корея, переходячи від еміграції до країн імміграції, підтверджують цю теорію.

Геополітичні зміни після епохи "холодної війни" пропонують як можливості, так і проблеми для управління міжнародною міграцією, особливо переміщенням біженців. Під час холодної війни США та інші західні країни розглядали політику щодо біженців як інструмент зовнішньої політики. Холодна війна унеможливила вирішення коріння руху біженців, що часто було наслідком сурогатних конфліктів у Південно-Східній Азії, Центральній Америці, Афганістані та Африканському Розі. Небагато біженців змогли або бажали повернутися в землі, де все ще переважали конфлікти чи комунізм. З закінченням холодної війни нові можливості повернутися з'явилися із закінченням конфліктів, що тривали десятиліттями. Демократизація та посилення поваги до прав людини набули чинності в багатьох країнах, як це було засвідчено в колишніх комуністичних країнах Східної Європи, завдяки чому репатріація стала реальністю для мільйонів біженців, які роками були переміщені [44].

Поки Міжнародна організація з міграції (МОМ) не стала асоційованим агентством ООН у 2016 році, часто зазначалося, що міжнародна міграція є однією з небагатьох справді глобальних проблем без спеціального агентства ООН. Навіть зараз інтеграція МОМ у систему ООН залишається спірною. Досі правда, що не існує єдиної правової чи нормативної бази, яка б застосовувалася до всіх мігрантів - права незаконних мігрантів залишаються особливо оскаржуваними.

Підкреслюємо, що сучасна глобалізація не уповільнила міграційні потоки, а навпаки, значно збільшила їх і створила так звану „еру міграції”. Міжнародна міграція - лише один із показників майбутнього глобалізації, хоча і важливий. Прогнози на майбутнє міграції, можливо, свідчать про нову еру неохочої глобалізації. Глобальні сили, що рухають міграцію, розширятимуться, але будуть посилюватися зусилля, щоб використати її моделі та результати. Канарка буде жити, але може не співати.

2.3. Характерні риси міжнародної трудової міграції під час пандемії

Пандемія коронавірусної хвороби COVID-19 внесла корективи у різні аспекти життєдіяльності людини, суспільства, держави. Не винятком стали і міграційні процеси.

Пандемія COVID-19 за лічені місяці вразила економіку країн ЄС і показники ринків праці, що у свою чергу вплинуло на трудових мігрантів з України, Молдови, Грузії і Білорусі. Карантинні заходи спричинили різке зниження показників ВВП, скорочення обсягів виробництва товарів та послуг, зміни у сфері зайнятості. Згідно з оцінкою Євростату, протягом першого кварталу 2020 року сезонно скоригований ВВП у ЄС зменшився на 3,2% порівняно з попереднім кварталом³⁷, а у другому кварталі 2020 ще на 11,9%³⁸. Це є найбільш різким зниженням цього показника з початку спостережень з 1995 року. Істотне падіння ВВП у другому кварталі було зафіксовано у Іспанії (-18,5%), Португалії (-14,1%) і Франції (-13,8%). Проте вже у третьому кварталі 2020 року сезонно скоригований ВВП у ЄС зріс на 11,6% у порівнянні з попереднім кварталом, що свідчить про часткове відновлення економічної ситуації³⁹. Традиційні для трудових мігрантів галузі будівництва, сфера послуг і промисловість суттєво постраждали внаслідок карантинних заходів, спрямованих на зупинку пандемії. У більшості країн ЄС з середини березня 2020 року тимчасово були закриті бари, ресторани, готелі, магазини роздрібної торгівлі, а в окремих країнах було призупинено виробництво ненагальних товарів і будівництво [17].

Первісні оцінки міграційних потоків у 2020 році свідчать про те, що пандемія COVID-19 мала великий вплив на міграційні потоки в першій половині року, при цьому кількість нових дозволів на проживання мігрантів зменшилася в середньому на 46% в країнах ОЕСР. Частина ефекту може бути компенсована зростанням потоків протягом другої половини року, особливо для іноземних студентів, але поточний економічний спад також, швидше за все, посилить вплив на трудову міграцію. Загалом,

прогнозується, що 2020 рік буде історичним мінімумом для міжнародної міграції в регіоні ОЕСР.

До порушень міграційних потоків, спричинених пандемією COVID-19 у 2020 році, кількість міжнародних мігрантів міцно зростала за останні два десятиліття. За підрахунками, кількість людей, які проживають за межами країни походження, досягла в 2020 році 281 мільйон, що приблизно дорівнює чисельності всього населення Індонезії, четвертої за чисельністю населення країни світу. У період між 2000 і 2010 роками кількість міжнародних мігрантів у всьому світі зросла на 48 мільйонів, ще 60 мільйонів додалося між 2010 і 2020 роками. Значна частина цього збільшення відбулася за рахунок міграції робочої сили чи сім'ї. Гуманітарні кризи в багатьох частинах світу також внесли свій внесок: кількість біженців та шукачів притулку зросла на 17 мільйонів у період з 2000 по 2020 рік. кількість у 2000 році [32].

Більшість міжнародних мігрантів походять із країн із середнім рівнем доходу. У 2020 році майже 177 мільйонів міжнародних мігрантів у всьому світі прибули з країни із середнім рівнем доходу, що дорівнює майже 63 відсоткам від загальної кількості. З них майже 90 мільйонів народилися в країнах із нижчим середнім рівнем доходу та 88 мільйонів у країнах із середнім рівнем доходу. Близько 37 мільйонів міжнародних мігрантів, або близько 13 відсотків від загальної кількості, походять з країн з низьким рівнем доходу. Хоча кількість мігрантів, що походять з країн з низьким рівнем доходу, залишається невеликою порівняно з іншими групами доходів, вона швидко зростала між 2000 і 2020 роками. Значна частина цього зростання була зумовлена гуманітарними кризами. У 2020 році майже половина всіх міжнародних мігрантів, що походили з країн з низьким рівнем доходу, були біженцями або шукачами притулку. Для інших груп доходів ті, які були примусово переміщені через кордони, становили значно меншу частку їх загальної кількості транснаціональних груп.

Тимчасова міграція робочої сили, коли особа мігрує протягом обмеженого часу для виконання певної роботи, продовжувала зростати в 2018 році, досягнувши 5,1 мільйона, порівняно з 4,8 мільйонами в 2017 році. Попередні дані свідчать про те, що

ця тенденція до зростання продовжувалась і в 2019 році. пункт трудової міграції, за яким слідує США. Основними категоріями трудової міграції були: працівники командировці в ЄС / ЄАВТ (1,7 млн.), Працюючі відпочиваючі (475 000) та сезонні працівники (323 000, не враховуючи Польщі). У 2018 році студентам вищого рівня було видано понад 1,5 мільйона віз, що на 3% більше, ніж у 2017 році. Потік студентів вищого рівня також зріс у 2019 році, особливо в Європі [36].

Відповідно до статистичної інформації Державної міграційної служби України спад кількості виданих дозволів на імміграцію за останні п'ять років спостерігається саме у 2020 році (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка виданих дозволів на імміграцію за 2016-2020 роки

Рік	Станом на	Кількість виданих дозволів	% динаміки
2016	30.09.2016	10448	
2017	29.09.2017	10991	105,20
2018	28.09.2018	10176	92,59
2019	27.09.2019	9855	96,85
2020	25.09.2020	8990	91,22

Джерело: Державна міграційна служба України

Зрозуміло, що не тільки пандемія впливає на кількість бажаючих іммігрувати, проте у 2020 році це була однією із причин, що вплинула на міграцію у світі. За інформацією Державного центру зайнятості у січні-серпні 2020 року в Україні кількість осіб які мали статус безробітного суттєво збільшилась, порівняно з аналогічним періодом минулого року.

Динаміку кількості осіб, які мали статус безробітного протягом 2017-2020 років та вакансій відтворено на рисунку 2.2.

Рис. 2.2. Кількість безробітних та вакансій за 2018-2020 роки (темніший - безробітні, світліший –вакансії)

Примітка. Складено автором на основі даних Державної служби зайнятості

Збільшення незайнятого населення покращило становище із скороченням вакансій, хоча пропозиція по заробітній платі (в Україні, зокрема) у країні, з якої приїхали працівники, нижчі, ніж за кордоном, і частина працівників, які повернулися з-за кордону не погоджується працювати та чекає можливості повернутися на закордонну вакансію. Непередбачувана ситуація з пандемію коронавірусу COVID-19 змусила роботодавців шукати можливості для ведення бізнесу, з врахуванням відтоку робочої сили. Для робіт, які можуть виконуватись дистанційно, пандемія прискорила модернізацію та диджиталізацію процесів, які дозволяють без безпосередньої присутності працівника на території роботодавця виконувати роботу, без зниження її якості. Проте, не всі роботи можуть бути виконані дистанційно (наприклад, збір полуниці). І саме це стало викликом для роботодавців та підставою переглянути внутрішню фінансову політику роботодавця на предмет здійснення витрат на розробку та впровадження автоматизованих процесів, які дотепер виконувались вручну. З однієї

сторони це позитивно відобразиться на веденні бізнесу і роботодавці не будуть такими вразливими при наступі пандемії, як коронавірусної хвороби COVID-19 так інших хвороб. Але є і інша сторона: чим більше автоматизації у виробничих процесах, тим менше робочих місць, що тягне за собою збільшення кількості незайнятого населення з відповідними наслідками (збідніння населення, збільшення злочинності тощо). І це вже створює виклики для держави, яка має дбати за розвиток економіки і підтримку бізнесу, який буде створювати нові робочі місця з конкурентоспроможними умовами праці та заробітною платою, що в свою чергу збільшить надходження по податках і ЄСВ [44].

Жінки-іммігранти залишаються під загрозою відторгнення від ринку праці і можуть бути особливо вразливими в поточному контексті через свою частку тимчасових контрактів. В цілому вони частіше, ніж жінки, корінних народів, схильні до довготривалого безробіття, мимовільної бездіяльності та “відсутності роботи, офіційної освіти чи навчання”. Вони також більше ризикують бути надмірно кваліфікованими для своєї роботи.

Основна маса заходів та реформ управління трудовою міграцією у 2018-19 роках задовольняла нові потреби серед професій високої та середньої кваліфікації. Деякі європейські країни, зокрема Німеччина, значно розширили свої дефіцитні списки занять та / або пом'якшили вимоги щодо мінімальної освітньої кваліфікації щодо найму робітників-мігрантів з-за кордону. Заходи, що стосуються шукачів притулку, в основному були спрямовані на скорочення часу на розгляд. Обмежена група країн, що приймають, полегшила свої умови вступу та доступ до ринку праці, тоді як багато інших створили більш жорсткі умови.

Країни ОЕСР продовжували розробляти та вдосконалювати всебічні програми інтеграції для новачків, щоб сприяти їх швидкій інтеграції на ринку праці та доступу до основних соціальних послуг.

Через пандемію COVID-19 у більшості країн бюро міграції та надання притулку, а також консульські служби за кордоном були закриті на один-три місяці в першій

половині 2020 року, що призвело до швидкого збільшення кількості відсталих заявок. Тим не менше, в деяких країнах пандемія прискорила реорганізацію, оцифрування та / або спрощення заходів адміністративних процедур. Діяльність повернення та переселення фактично призупинена у більшості країн [19].

Мігранти - і особливо нещодавно прибулі - не однаково розподілені по економіці. Вони сильно сконцентровані в ряді секторів, особливо в низькокваліфікованих послугах, а також в інформаційних технологіях (ІТ) та виробництві в деяких країнах, а галузева концентрація мігрантів, як правило, зростає з 2005 року. Лише кілька країн ОЕСР мають сильні галузеві галузі міграційна політика, за винятком сільського господарства, де майже половина всіх країн має конкретну політику сприяння сезонній міграції робочої сили до цього сектору. Міграція має галузеві наслідки - навмисні вони чи ні. Усвідомлення цього виміру є передумовою отримання бажаних галузевих вигод, а також уникнення ненавмисного несприятливого впливу. Це особливо важливо в нинішніх умовах, оскільки економічні наслідки COVID-19 вплинули на деякі сектори більше, ніж на інші.

Трудова міграція є значущим соціальним і економічним явищем для України. За різними оцінками, кількість трудових мігрантів, що одночасно перебувають за кордоном, складає від 2,667 до 3,2 млн осіб⁶⁸. За результатами дослідження Державної служби статистики України, у 2015-2017 роках хоча б раз працювали за кордоном 1,3 млн осіб, або 4,5% населення відповідного віку. Попри неповноту вибірки, це дослідження наразі єдине, яке дає комплексне уявлення про регіональну, вікову та статеву структуру української трудової міграції загалом.

Висновки до розділу 2

Отже, в умовах глобалізації першочерговим завданнями державної міграційної політики мають стати: створення інформаційної системи державного контролю за міграційними процесами; розробка державних механізмів щодо зменшення масштабної

трудої міграції населення за межі країни. Пріоритетом також має бути удосконалення політики зайнятості в таких напрямках, як зниження рівня безробіття серед молоді через реалізацію комплексних програм щодо оптимізації напрямків професійної підготовки і перекваліфікації, розвиток та державна підтримка малого бізнесу, стимулювання самозайнятості. Потреба в швидких і радикальних рішеннях у новій, маловивченій та екстремальній ситуації ставить уряди перед необхідністю – або спокусою – жорстких обмежень базових прав, які особливо сильно можуть вдарити по недостатньо захищених групах, до яких часто належать трудові мігранти. Також пандемія та пов'язані протиепідемічні заходи спричинили зростання частоти випадків расизму та ксенофобії, у тому числі спрямованих проти трудових мігрантів. З іншого боку, коронавірусна криза виразно унаочнила залежність деяких країн від працівників з-за кордону, що сформувало певний пласт політичної риторики та публіцистики з позитивною оцінкою ролі трудових мігрантів. міграція має значний вплив як на людей, так і на місця походження та призначення мігрантів. За підтримки відповідної політики міграція може сприяти інклюзивному та стійкому розвитку як у країнах походження, так і в країнах призначення, а також приносить користь мігрантам та їхнім родинам. Зв'язки між міграцією та розвитком, включаючи можливості та виклики, які приносить міграція, добре встановлені та належним чином визнані в серії знакових угод, прийнятих державами-членами ООН, включаючи Порядок денний сталого розвитку до 2030 року та, останнім часом, Глобальний договір про безпечну, впорядковану та регулярну міграцію.

Надійні дані про мігрантів та міграцію мають вирішальне значення для оцінки поточних та майбутніх тенденцій, визначення пріоритетів політики та прийняття обґрунтованих рішень. Надійні та вичерпні дані про міграцію можуть допомогти забезпечити, щоб дискусії щодо міграції як на національному, так і на міжнародному рівнях базувались на фактах, а не на міфах чи простому сприйнятті. Точні, послідовні та своєчасні дані про міжнародну міграцію також мають важливе значення для моніторингу прогресу у досягненні узгоджених на міжнародному рівні цілей розвитку,

включаючи Цілі сталого розвитку та цілі Глобального договору про безпечну, впорядковану та регулярну міграцію. Глобальний договір є першою глобальною угодою, що переговорюється, що охоплює всі аспекти міграції цілісно і всебічно, в якій уряди зробили сильний акцент на даних, включивши “Збір та використання точних та дезагрегованих даних (міграції) як основу для політика, що ґрунтується на фактичних даних ”, як перше з 23 цілей.

Протягом багатьох років Відділ народонаселення Департаменту з економічних та соціальних питань надавав міжнародному співтовариству регулярні та своєчасні дані про кількість міжнародних мігрантів, оцінки чистої міграції та державну політику щодо міжнародної міграції для країн усіх регіонів світ. Ці основні моменти надають огляд ключових висновків на основі двох останніх наборів даних, створених Відділом народонаселення: Міжнародний запас мігрантів 2020 та дані про показник ЦУР 10.7.2. Останні були зібрані спільно з Міжнародною організацією з міграції (МОМ) та Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) через модуль з питань міжнародної міграції (модуль III) Дванадцятого розслідування ООН між урядами з питань народонаселення та розвитку.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

РЕГУЛЮВАННЯМІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ

3.1. Сучасний стан та тенденції розвитку міжнародної міграції робочої сили в Україні

За останні шість років безпрецедентний потік українських трудових мігрантів до Європейського Союзу привернув велику увагу. Однак ця тенденція ще не дала всебічної інституційної відповіді з боку української влади. Оскільки затишшя коронавірусу поступається новій хвилі міграції, зараз настав час більш послідовної політики, яка може допомогти Україні краще зрозуміти основні проблеми, що зумовлюють трудову міграцію, одночасно захищаючи робочу силу країни.

Україна на міжнародних ринках переважно виступає як держава-експортер робочої сили, хоча відмічається тенденція до зростання кількості іноземних громадян, які працюють в Україні. Статистичні дані свідчать, що кількість останніх приблизно в 10 разів менша, ніж кількість українців, які працюють за кордоном. При цьому йдеться лише про офіційну статистику, яка не враховує нелегальних мігрантів та біженців. За експертними оцінками, щорічно за кордоном працює від 3 до 5 млн. громадян України, переважна більшість з яких працевлаштовуються на території інших держав нелегально. Причини міграції з України:

- високий рівнем безробіття в країні, у тому числі прихованого;
- різниця в умовах життя і рівні заробітної плати в Україні та країнах Заходу;
- відсутність перспектив професійного зростання для багатьох обдарованих людей;
- економічна нестабільність в країні та невизначеністю шляхів виходу з неї;
- відсутність безпеки громадян тощо [53].

Політична та економічна нестабільність, що характерні для сучасної України, сприятимуть формуванню міграційних потоків в Україні, що зумовлює актуальність теми дослідження. Визначення основних факторів впливу на міграційні процеси в Україні в сучасних умовах дасть змогу проаналізувати заходи щодо покращення міграційної ситуації. Зокрема, ситуація на внутрішньому і зовнішньому ринках праці України потребує врахування зміни політичної ситуації в країні.

З 2014 року міграція робочої сили стає все більш важливим фактором, що сприяє економічному зростанню України. За даними Світового банку, грошові перекази в Україну в 2019 році досягли близько 16 млрд. Доларів США, що становить понад 10% річного ВВП країни. Тим не менше, відтік робітників широко визнаний проблематичним, оскільки місцеві підприємства часто не можуть заповнити вакансії, а деякі з найбільш постраждалих сільських районів зазнають сезонної депопуляції [29].

Це питання було на політичному порядку денному з 2015 року, коли парламент України прийняв Закон про зовнішню трудову міграцію. За цим слідувала Стратегія державної міграційної політики до 2025 року, яка містила низку амбіційних цілей, таких як «створення необхідних умов для повернення та реінтеграції українських мігрантів в українське суспільство».

Через два роки уряд нового українського президента Володимира Зеленського пішов ще далі і оприлюднив низку конкретних заходів, щоб заманити українських робітників додому. Сюди входило створення нових робочих місць та започаткування довгострокових кредитів з низьким відсотком для малого та середнього бізнесу.

Потім настала криза коронавірусу. Після рішення України закрити кордони країни багато трудових мігрантів поспішили додому, створивши потенційний переломний момент для того, щоб чиновники могли скористатися ними. Однак, незважаючи на розмову українського прем'єр-міністра Дениса Шмигала про бажання уряду утримати працівників, що повернулися в Україну, новий вихід уже набирає обертів. Ні блокування, ні пов'язані зі здоров'ям ризики роботи в ручних,

низькооплачуваних секторах не стримували українських трудових мігрантів від посадки на перші чартерні рейси до Великобританії, Фінляндії та Польщі у травні.

В даний час очевидно, що переважна більшість багатомільйонної робочої сили з мігрантів в Україні скоріше повернеться до ЄС, ніж скористається різними ініціативами, які зараз пропонує українська влада. Ще у 2019 році 45% українців, які працюють у Польщі, зізналися, що розглядають можливість працевлаштування в іншій країні ЄС, переважно в Німеччині [34].

Той факт, що Україна намагається утримати свою робочу силу, спричиняє проблеми для пошкодженої економіки країни. Причинами цієї негативної тенденції є, здавалося б, багаторічний настрій недовіри між українським суспільством та владою, що сприяє підриву офіційних ініціатив, спрямованих на заохочення працівників повертатися додому. Тим часом широко поширена корупція та низькі зарплати ще більше ускладнюють справу. Виклик, який зараз стоїть перед українською владою, є подвійним. Київ повинен досягти балансу між захистом інтересів робітників, які їдуть до ЄС для працевлаштування, водночас намагаючись спокусити їх будувати своє майбутнє в Україні, не вдаючись до обмежень за радянським зразком.

Оскільки Київ стикається з проблемою від'їзду робочої сили країни, поки не ясно, хто в рамках уряду несе остаточну відповідальність за політику трудової міграції та її реалізацію. Незважаючи на те, що Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України офіційно контролює це питання, Кабінет Міністрів та окремі міністерства також регулярно беруть участь у цьому, як і місцеві органи влади в країні.

Зовсім недавно віце-прем'єр-міністр з питань європейської інтеграції був змушений втрутитися і допомогти координувати відправлення чартерних рейсів, які перевозять сезонних працівників до місць призначення в ЄС. Для того, щоб виправити цю інституційну плутанину, українське відділення Міжнародної організації з міграції запропонувало створити "потужний та ефективний механізм координації" між різними різними державними органами.

Ще одним ключовим завданням, яке стоїть перед українською владою, є прагнення зрозуміти, чому трудові мігранти в країні вважають, що в інших місцях трава завжди зеленіша. Невже справа лише у вищих зарплатах та кращих умовах праці? Чи є довгострокові перспективи важливим фактором? Що переконало б цих мігрантів залишитися в Україні, а не виїжджати? Потрібні серйозні дослідження, щоб визначити відповіді на ці важливі питання та зробити необхідні висновки.

Український уряд також міг би розглянути можливість проведення детальних інформаційних кампаній про підводні камені роботи за кордоном. На сьогоднішній день не існує доступного вичерпного довідника, який би виклав загальні небезпеки, з якими українці можуть зіткнутися при працевлаштуванні в ЄС, наприклад, депортація або відсутність доступу до соціального забезпечення.

Трудова міграція - це довгостроковий виклик для української влади, який вони не можуть дозволити собі ігнорувати. Хороша новина полягає в тому, що дебати в українському суспільстві вже йдуть жваво, і це питання є головним у внутрішньополітичній програмі.

У наступні місяці та роки вирішення питання української трудової міграції неминуче буде предметом спроб і помилок. Уряд вимагає набагато кращого розуміння факторів, що зумовлюють міграцію, а також повинен розробити набагато скоординованіші інституційні реакції. Українських заробітчаних не можна змусити залишатися в Україні, але подальший розвиток країни залежатиме від її здатності переконати достатню кількість українців у тому, що в них є світле майбутнє вдома.

Європейський Союз протягом шести років став головним напрямком для українських трудових мігрантів. Кількість виданих країнами ЄС дозволів на проживання громадянам України постійно зростає щороку. Починаючи з 31 грудня 2019 року дозволи на проживання в ЄС мали 1,284 мільйона громадян України, з них 702 тис. - для працевлаштування [27].

Хоча більшість із цих міграцій короткочасні, з 2017 року спостерігається збільшення кількості довгострокових ліцензій (тривалістю 1 рік і більше). У 2019 році

кількість дозволів, вперше виданих громадянам України, становить 12 місяців і більше у Чехії збільшилось до 33,1 тис. проти 9,1 тис. у 2017 році Польща - до 44 тисяч (28.1тис.), Угорщина - до 22,9 тис. (5,3), Словаччина - до 9,3 тис. (1,6) [26].

Основна причина трудової міграції українців за кордон полягає у труднощах із пошуком гідно оплачуваної роботи на батьківщині. Упродовж останніх п'яти років економічні чинники міграції посилюються політичними та безпековими, що й привело до швидкого зростання міграційних настроїв населення та інтенсивності міграції. За даними соціологічного моніторингу, який щорічно проводиться Інститутом соціології НАНУ, на запитання, чи маєте ви або хтось із членів вашої сім'ї досвід тимчасової роботи за кордоном, у 2012 р. ствердно відповіли 13,7% опитаних, а в 2018 р. – 25,2%. Водночас свій намір найближчим часом виїхати на роботу за кордон у 2014 р. висловили 7,4%, а в 2018 р. – вдвічі більше – 14,3%. (рис. 3.1.).

Рис. 3.1. Відповідь на запитання щодо намірів виїхати на роботу за кордон та щодо досвіду трудової міграції як особистого, так і членів сім'ї, %.

Джерело: Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Вип. 5 (19). – К., 2018

Із метою оцінки масштабів та вивчення характеристик трудової міграції українців за кордон Державна служба статистики України в 2008, 2012 і 2017 рр.¹⁰ проводила масштабні опитування населення (понад 20 тис. домогосподарств). Відповідно до отриманих даних, хоча б раз виїздили за кордон з метою заробітку протягом 2,5 років до опитування або працювали за кордоном на момент його проведення у 2008 р. 1,5 млн осіб, тобто 5,1% працездатного населення, у 2012 р. – 1,2 млн, 3,4% громадян у віці 15–70 років, у 2017 р. – 1,3 млн, 4,5% населення відповідного віку (без урахування населення неконтрольованих Урядом територій).

Ці дослідження, однак, не могли охопити мігрантів, які виїхали всією сім'єю. Не враховувалися також маятникові прикордонні мігранти. У зв'язку з цим реальна кількість трудових мігрантів є більшою. На думку фахівців, найбільш вірогідною оцінкою чисельності одночасно працюючих за кордоном українців є 3 млн¹¹. Країнами призначення для трудових мігрантів з України є передусім сусідні країни (Росія, Польща, Чехія), а також країни Південної Європи (Італія, Іспанія, Португалія) (рис. 3.2) [26]. Порівняння даних трьох досліджень Держстату демонструє переорієнтацію міграційного потоку з раніше панівного східного напрямку, на Росію, на західний (ЄС), передовсім на Польщу.

Рис. 3.2. Країни призначення трудових мігрантів з України

Джерело: Держстат

Перетворенню Польщі на основну країну призначення трудових мігрантів з України сприяв введений у Польщі 2008 р. порядок, згідно з яким українці можуть працювати 6 місяців протягом календарного року без оформлення дозволу на працевлаштування, а лише за заявою працедавця, зареєстрованою місцевою владою (рис. 3.3.). Кількість українців, одночасно зайнятих у польській економіці, оцінюється у 900 тис. осіб. За оцінками Національного банку Польщі, вони забезпечили 11% зростання ВВП країни протягом останніх п'яти років [41].

Рис. 3.3. Кількість зареєстрованих заяв польських працедавців про намір працевлаштувати громадянина України в 2012–2018 рр., тис.

Джерело: Міністерство сім'ї, праці та соціальної політики Республіки Польща

За даними Держстату, близько 70% мігрантів є мешканцями західноукраїнських областей. Проте участь у міграції населення центру, півдня та сходу країни поступово зростає. Дві третини мігрантів – чоловіки. Більшість має середню освіту (64% за даними дослідження Держстату 2017 р.). Проте частка осіб з вищою і неповною вищою освітою зростає (33,5% в 2017 р. проти 30,5% в 2012 р.). Головні сфери зайнятості

мігрантів за кордоном – будівництво (чоловіки) та домашнє господарство (жінки). Водночас зростає зайнятість у промисловості. Найпоширенішою моделлю міграційної поведінки є тимчасова, циркулярна міграція. За даними Держстату, тривалість 57% поїздок на заробітки не перевищує трьох місяців. Найбільше українських студентів у 2017 р. навчалися в Польщі – 34,7 тис. Кількість українських студентів у Росії зменшилася, проте лишалася доволі високою – 15,3 тис. На третьому місці за кількістю студентів-українців – Німеччина (6,1 тис.). Прагнення отримати освіту за кордоном часто пов'язано з бажанням молодих людей відкрити собі шлях на міжнародний ринок праці. За даними опитування понад 1 000 українців, які навчаються в Польщі, проведеного через інтернет у 2018 р., лише 6% із них після завершення навчання мали намір повернутися в Україну¹³. Наростання освітньої міграції опосередковано підтверджує також факт об'єднання сімей українських трудових мігрантів у країнах їхнього перебування. Саме з цим, вірогідно, пов'язане стрімке зростання кількості українських студентів в країнах, де внаслідок трудової міграції сформувалися численні українські діаспори. Наприклад, у 2000 р. в італійських вузах навчалися лише 40 українців, а в 2017 р. – 2,8 тис., або в 70 разів більше [44].

Відтік з України збільшується в останні роки, що спричинено тривалою економічною та політичною кризою та воєнними подіями в Донецькій та Луганській областях. Маючи понад 700 000 дозволів на перше проживання, виданих громадянам України у 2018 році (Євростат 2020), останній став найбільшою групою тимчасових мігрантів в Європейському Союзі (ЄС). Польща, яка три десятиліття тому сама була основною країною-відправником у Європі, стала головним напрямком для українських мігрантів, включаючи не лише тимчасових робітників, а й студентів та постійних трудових мігрантів. Зростаюча кількість країн ЦСЄ, які є новими країнами-членами ЄС, стають напрямками для збільшення кількості іноземних громадян, у тому числі українців: Чехія та Угорщина реєструють позитивні сальдо міграційного балансу з початку 2000-х, Польща, Словаччина та Словенія з 2010-х. Чи йде Україна тим же шляхом, що й Польща та інші країни ЦСЄ, розвиваючись від країни з високою

еміграцією до країни, яка залучає іноземців та активно посилює трудову імміграцію? Завдання цієї статті полягає в обговоренні можливості того, що Україна незабаром стане країною, яка приймає міграцію, що спричиняється одночасним скороченням еміграції та збільшенням міграції та / або імміграції. У цій статті ми розглядаємо будь-які ознаки міграційного переходу (Чесна 1992, 1986) в Україні, тобто перехід від режиму чистого відправлення з негативним сальдо міграції до режиму чистого прийому з позитивним сальдо міграції. Ці ознаки включали б збільшення еміграції постійного характеру (і зменшення тимчасової мобільності), або більшу міграцію повернення та приплив іноземних громадян, що схоже на попередній досвід західноєвропейських країн або сучасний досвід у деяких країнах ЦСЄ, де масовий відтік було замінено масштабною імміграцією. Для розслідування цього питання ми вивчаємо основні кількісні дані про міграцію з та в Україну, зокрема адміністративні джерела та опитування робочої сили, проведене як в Україні, так і в основних країнах призначення в Європі. Ми розглядаємо ці джерела даних критично, надаючи роздум про те, наскільки ці дані стосуються реальної мобільності в Україну та назад.

Підсумувавши вище сказане, ми робимо висновок, що для України надзвичайно важливо зберегти свій людський, науковий та освітній потенціал. Для зменшення еміграції в Україні (особливо незаконної) необхідна система заходів, які матимуть чітке внутрішнє та зовнішнє спрямування. До них належать заходи у подоланні макроекономічної нестабільності, створенню нових робочих місць, розширенню іноземних інвестицій, розвитку сільських територій, підтримки малих і середніх підприємств, поліпшення соціальних умов життя.

Міграційна політика повинна бути розроблена спільно із стратегією соціально-економічного розвитку країни на основі системного та комплексного підходу до створення привабливого інвестиційного клімату, відновлення довіри до влади та забезпечення високого рівня життя.

Зовнішні заходи мають забезпечити цивілізовану форму виїзду працівників за кордон, а також можливість вільного повернення з-за кордону, ввезення валюти, а також гарантій нашим співвітчизникам щодо захисту своїх трудових прав за кордоном.

3.2. Особливості регулювання трудової міграції в Україні

Друге десятиліття 21 століття відкрило нову сторінку в розвитку української трудової міграції. На тлі глобалізації, ІТ-революції, різкі технологічні зміни в галузі праці, вона набула раси та нерівномірності. Українські трудові мігранти представляють значний сегмент економіки, історії і демографія, політика та культура української держави.

Основні права у сфері міграції закріплені в Конституції України і полягають у свободі пересування, недискримінації та рівності перед законом. Міграційне законодавство складається із законів «Про громадянство України», «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання», «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», «Про зовнішню трудову міграцію», «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», «Про імміграцію», «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», «Про закордонних українців», «Про запобігання торгівлі людьми», «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», а також низки нормативно-правових актів, затверджених Урядом. Серед них – Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року (2017), де сформульовані основні цілі міграційної політики держави та шляхи їх досягнення [36].

До останнього часу була відсутня і правова база з питань трудової міграційної політики та управління міграційними процесами. Програмні документи, що діяли у сфері трудової міграції в Україні, мали формальний і декларативний характер і не

створювали чітких механізмів та інструментарію для реалізації міграційної політики в галузі трудових відносин.

Прийняття Закону України «Про зовнішню трудову міграцію» від 5.11.2015 № 761-VIII, який набрав чинності 1.01.2016 (Закон № 761), дає надію, що ситуація у цій сфері зміниться на краще. Закон № 761 закріплює на законодавчому рівні права трудових мігрантів і членів їхніх сімей, містить організаційні засади щодо переміщення, працевлаштування й соціального захисту громадян України, які працюють за кордоном та передбачає формування і реалізацію єдиної державної політики у сфері зовнішньої трудової міграції [1-4].

Дія Закону № 761 поширюється на трудових мігрантів, які: працюють на підставі трудового договору (контракту); самостійно забезпечують себе роботою; надають оплачувані послуги (виконують роботи); здійснюють іншу оплачувану діяльність, не заборонену законодавством держави перебування.

Основоположні міжнародно-правові документи щодо захисту прав людини, зокрема Загальна декларація прав людини, яку Україна підписала як одна з держав – засновниць ООН, Міжнародні пакти про громадянські та політичні права та про соціальні і економічні права, Європейська конвенція з прав людини, що стала частиною законодавства в 1997 р., покликані забезпечувати права всіх людей, у т. ч. й мігрантів. Безпосередньо у сфері міграції Україна є стороною міжнародних багатосторонніх та двосторонніх угод, зокрема Женевської конвенції про статус біженців, протоколів проти незаконного ввозу мігрантів та торгівлі людьми до Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, Європейської конвенції про правовий статус трудящих мігрантів, Конвенції СНД про правовий статус трудящих мігрантів та членів їхніх сімей. Підписано двосторонні угоди про працевлаштування (з Іспанією, Польщею, Португалією, країнами Балтії, Ізраїлем, В'єтнамом та деякими пострадянськими державами), а також про пенсійне та соціальне забезпечення (з Іспанією, Польщею, Португалією, Німеччиною, Словаччиною, Чехією, Угорщиною та іншими). Україна уклала угоду про реадмісію з ЄС (набула чинності 1

січня 2010 р.), має відповідні двосторонні домовленості з низкою держав світу (Білоруссю, Болгарією, Грузією, Данією, В'єтнамом, Ісландією, Латвією, Молдовою, Норвегією, Польщею, Російською Федерацією, Туреччиною, Туркменістаном, Угорщиною, Узбекистаном, Швейцарією). Функції управління в міграційній сфері виконує низка органів влади та управління [44].

В Україні функціонує розвинута система збору інформації про міграцію. Її основними джерелами є поточний облік міграції, перепис населення, обстеження домогосподарств, адміністративні дані. Створено низку державних реєстрів, якими охоплено певні групи населення і які містять дані, що потенційно можуть бути використані для доповнення знань про міграцію. Разом із тим, недоліками даних щодо міграції є їх недостатня співставність не лише з міжнародними даними, а й з адміністративними даними різних відомств, недооблік або подвійний облік мігрантів. Для забезпечення надійної статистичної та фактологічної бази, необхідної для прийняття належних політичних рішень у сфері міграції, необхідно:

- передбачити блок запитань, пов'язаних з міграцією (постійною, трудовою циркулярною), у переписі населення 2020 р.;
- додати стандартизовані модулі щодо міграції в опитування домогосподарств та робочої сили з метою збору інформації про трудову міграцію громадян за кордон, реінтеграцію людей, що повертаються, рівень інтеграції іммігрантів;
- забезпечити відповідність міграційних даних, що збираються та оприлюднюються в Україні, рекомендаціям ООН щодо міграційної статистики та показникам, які застосовує Євростат;
- виявляти можливості використання нових джерел статистичної інформації, таких як державні реєстри, що містять дані про населення, великі дані;
- посилити рівень взаємодії між відомствами з метою досягнення співставності адміністративних даних;

- посилити роль Державної служби статистики України щодо координації та методологічної підтримки роботи підрозділів органів виконавчої влади, відповідальних за адміністративні дані у сфері міграції;
- з метою досягнення цих цілей розробити та запровадити комплексну стратегію вдосконалення міграційних даних [48].

Головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері зовнішньої трудової міграції, є центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері праці та соціальної політики, зайнятості населення та трудової міграції.

Статтею 9 Закону № 761 закріплені права трудових мігрантів і членів їхніх сімей на освіту, а саме: загальна середня, професійно-технічна та вища освіта, здобута за кордоном, визнається в Україні; право на підтвердження результатів неформального професійного навчання; право на здобуття освіти в Україні [2].

Закордонні дипломатичні й консульські установи України мають сприяти трудовим мігрантам, у т.ч. щодо прийому громадян, надання безплатної консультативно-правової допомоги з консульських питань та інформації з міжнародного права і національного права іноземних країн.

Законом № 761 передбачено також заходи державного контролю і встановлено відповідальність за порушення законодавства щодо трудової міграції, зокрема, відповідальність за поширення недостовірної інформації щодо зовнішньої трудової міграції, яка може спричинити негативні наслідки для трудових мігрантів та членів їхніх сімей, покладено на суб'єктів господарювання, які надають послуги з посередництва у працевлаштуванні за кордоном, засоби масової інформації, інші підприємства, установи та організації (підприємство) або фізичних осіб.

Регулюванням міжнародної трудової міграції варто розуміти системний моніторинг, розробку і застосування на національному, регіональному та міжнародному (глобальному) рівнях системи соціально-психологічних, інформаційних,

адміністративних, організаційних, нормативно-правових, ринкових та суспільних механізмів з метою упорядкування процесів, обсягів, якісного складу та інтенсивності переміщення осіб з метою працевлаштування з однієї країни в іншу, а також усіх можливих наслідків, що виникають у зв'язку з цим переміщенням, їх перебуванням, інтегруванням та працевлаштуванням в іншій країні, для досягнення економічної рівноваги та соціальної справедливості на світовому ринку праці.

Регулюванням міжнародної трудової міграції варто розуміти системний моніторинг, розробку і застосування на національному, регіональному та міжнародному (глобальному) рівнях системи соціально-психологічних, інформаційних, адміністративних, організаційних, нормативно-правових, ринкових та суспільних механізмів з метою упорядкування процесів, обсягів, якісного складу та інтенсивності переміщення осіб з метою працевлаштування з однієї країни в іншу, а також усіх можливих наслідків, що виникають у зв'язку з цим переміщенням, їх перебуванням, інтегруванням та працевлаштуванням в іншій країні, для досягнення економічної рівноваги та соціальної справедливості на світовому ринку праці

3.3. Вплив трудової міграції на українську економіку

Такі масштабні рухи населення мають значний вплив на українську економіку, приносячи як вигоди, так і витрати. Зокрема, грошові перекази покращують добробут сімей мігрантів та стимулюють внутрішній попит; їх стабільний приплив відіграє протициклічну роль у поточній економічній кризі та є одним з основних джерел валютних надходжень для країни. З іншого боку, еміграція зменшує пропозицію робочої сили на українському ринку праці, а отже, і потенційний випуск продукції, а якщо її використання в країні призначення менше, ніж їх потенціал, це також призводить до втрати кваліфікації. Тому політика щодо використання позитивних наслідків трудової еміграції та мінімізації її недоліків дуже актуальна для України.

Така політика може бути зосереджена на сферах зайнятості, соціальній та податковій політиці та покращенні ділового середовища.

Приплив грошових переказів в Україну значний. З 2015 року він поступово збільшився і в 2019 році досяг 11,9 млрд. Доларів США, що еквівалентно 7,7% ВВП (дані НБУ). Попередні дані за 2020 рік свідчать про те, що, незважаючи на економічну кризу, спричинену пандемією, приплив грошових переказів в Україну дещо зріс до 12,1 млрд. Доларів США (рис. 3.4.). Стабільність потоків грошових переказів, незважаючи на економічну кризу в країнах, де працюють українські мігранти, можна пояснити бажанням мігрантів компенсувати домогосподарствам, яким вони направляють грошові перекази, за те, що вони залишили їх (література описує їх як "компенсаційні" грошові перекази '). Вони навіть схильні збільшувати свої грошові перекази, коли країни походження переживають складні економічні умови, щоб компенсувати недолік доходів [38].

Рис. 3.4. Приплив особистих переказів в Україну 2017-2020рр

Примітка. Складено автором на основі даних Національного банку України

Дивлячись з міжнародної точки зору, Україна є десятою за величиною одержувачем грошових переказів в абсолютних показниках серед країн із низьким та

середнім рівнем доходу, а по-друге, після Єгипту, серед країн-сусідів ЄС (дані Світового банку за жовтень 2020 року). Вимірюючись як частка ВВП, грошові перекази в Україні подібні до таких країн, як Вірменія та Йорданія, але значно нижчі, ніж у Лівані, Молдові та Палестині.

Найбільш очевидним економічним впливом припливу грошових переказів є його внесок у значне покращення добробуту сімей мігрантів. Очікується, що грошові перекази збільшать внутрішній дохід домогосподарств приблизно на 12% [19].

Такі опитування, як ІОМ (2016), показують, що приблизно половина грошових переказів в Україну витрачається на споживання, тоді як інша половина виділяється на економію, придбання та оновлення нерухомості та невелику суму для інвестицій. Українські домогосподарства витрачають, як правило, близько двох третин своїх споживчих витрат на вітчизняні товари та послуги, що безпосередньо стимулює внутрішнє виробництво. Якщо припустити, що така ж частка застосовується до витрат, спричинених грошовими переказами, це означатиме, що споживчий попит на грошові перекази безпосередньо збільшує ВВП приблизно на 3%. І ця оцінка не включає мультиплікативний ефект споживання, а також вплив приватних інвестицій, що фінансуються за рахунок грошових переказів. Тому грошові перекази відіграють важливу антициклічну роль у поточній економічній кризі в Україні.

Вплив грошових переказів та еміграції на державні фінанси України неоднозначний: надходження грошових переказів призводять до збільшення ПДВ, акцизів та митних надходжень від товарів та послуг, що сплачуються з грошових переказів. З іншого боку, емігранти не платять податків на працю та внесків на соціальне страхування в Україні, тоді як їхня освіта вимагала державних витрат. У нинішній ситуації, коли весь світ переживає шок того самого походження, може бути важко оцінити чистий вплив на державні фінанси у часовий спосіб. Однак протягом останніх років, коли Україна зазнала значних труднощів для окремих країн, очевидно, що грошові перекази внесли важливий антициклічний внесок завдяки своєму впливу на особливо доходи, спричинені споживанням.

Грошові перекази - одне з найбільших джерел валютних надходжень в Україні. Середній приплив грошових переказів в Україну з 2011 р. Був більш ніж удвічі вищим за приплив прямих іноземних інвестицій, більш ніж у чотири рази приплив портфельного капіталу та більш ніж у вісім разів більший за приплив офіційної допомоги на розвиток. Більше того, хоча приплив ПІІ та портфельних інвестицій був дуже мінливим і різко зменшився у 2014-2015 рр., А нещодавно в 2020 р. Після коронарної кризи, грошові перекази залишались надзвичайно стабільними.

Хоча приплив грошових переказів певною мірою сприяє зростанню реального обмінного курсу в Україні, що знижує конкурентоспроможність, зростаючий приплив грошових переказів, в цілому, має помітний і позитивний вплив на поточний рахунок України і є найважливішим елементом, що врівноважує торгівлю та інвестиції дефіцит доходу. Це сприяло більш стійкому платіжному балансу України протягом останніх років, поряд з іншими факторами, включаючи фіскальне регулювання, зважену монетарну політику, структурні реформи, а також важливу офіційну макрофінансову допомогу та іншу фінансову підтримку, надану цій країні, в тому числі ЄС [28].

Міграція робочої сили між 2 та 3 мільйонами людей водночас сприяла зменшенню пропозиції робочої сили в Україні, спричиняючи дефіцит робочої сили у певних професіях. Це також один із факторів (хоча і не обов'язково основний), що сприяє зростанню заробітної плати працівникам, які залишаються в країні; зарплата в Україні зростала в середньому на 13% на рік в реальному вираженні між 2016 і 2019 роками. Однак через відносно низьку частку високоосвічених робітників серед емігрантів України (згідно з опитуванням ДССУ за 2017 рік, 16% мігрантів мали повну вищу освіту, на відміну від 32% зайнятих в Україні згідно з дослідженням робочої сили - SSSU 2020), витік мізків не здається особливо актуальною проблемою в Україні (і, отже, вплив на продуктивність праці не слід перебільшувати). Більше занепокоєння викликає втрата кваліфікації, оскільки більшість українців за кордоном працюють поза кваліфікацією або на простих роботах [17].

Одне з найпоширеніших запитань - чи продовжуватиметься українська трудова міграція у теперішньому вигляді? Хоча заробітна плата в Україні зростає в реальному вираженні, різниця в зарплатах з основними напрямками еміграції в ЄС настільки велика, що вона, ймовірно, продовжить мотивувати людей працювати та заробляти за кордоном. Більше того, існування великої та зростаючої української діаспори має тенденцію заохочувати міграцію інших членів родини та друзів, надаючи інформацію та матеріально-технічну підтримку в країнах призначення (ефект мережі). У той же час країни призначення для частини емігрантів можуть змінитися, особливо через поступове відкриття німецького ринку праці для українських службовців. Однак мовна та географічна близькість і надалі буде важити на користь таких країн, як Польща, Чехія та Росія [46].

З огляду на наслідки трудової еміграції з України, описані в цьому документі, особливо актуальним є питання про те, як Україна могла б скоригувати свою політику для покращення вигод та обмеження витрат, пов'язаних з її великим відтоком робочих рук.

Дослідження трудової міграції підкреслюють переваги взаємодії з діаспорою та заохочення мігрантів, особливо кваліфікованих, інвестувати та повертатися до своїх батьківщин. Переваги включають повернення навичок, розповсюдження технологічних та управлінських знань та появу сучасних МСП. Повернені також можуть принести із собою значну економію: згідно з опитуванням ІОМ (2016), обсяг щорічних заощаджень, накопичених середньостатистичним українським довготривалим мігрантом за кордоном, більш ніж удвічі перевищує річний обсяг грошових переказів, які надсилає ця особа. Деякі країни зуміли залучити емігрантів, що повернулись, та залучити діаспору до розвитку галузей високих технологій (Індія, Ізраїль). Молдавська програма PARE 1 + 1, підтримана ЄС, субсидувала створення нових малих та середніх підприємств емігрантами, які повертаються до Молдови. З іншого боку, заохочення мігрантів повернутися може зменшити обсяг грошових переказів та пільг, пов'язаних з ними; отже, потрібно досягти рівноваги [19].

Окрім спеціальних програм для повернених, створення більш привабливого ділового середовища було б очевидно корисним як для заохочення мігрантів повернутися, так і для стимулювання інвестицій в економіку в цілому. В Україні для цього потрібні ефективніші державні установи, посилені антикорупційні зусилля, реформи судів та ринку землі, а також покращена інфраструктура.

Важливо також краще використовувати робочу силу, яка залишається в країні. Рівень зайнятості в Україні нижче сусідів з ЄС, таких як Польща, Румунія чи Словаччина. Політика зайнятості повинна прагнути поліпшити можливість працевлаштування, зокрема шляхом зменшення невідповідності попиту та пропозиції на робочу силу та скорочення зайнятості у неформальному секторі [29].

Ще однією можливістю дослідження може бути фінансовий механізм для спрямування грошових переказів та заощаджень мігрантів на продуктивні інвестиції в Україну. Такі інструменти були розроблені в деяких країнах, такі як "облігації діаспори", випущені з 1950-х років Корпорацією розвитку для Ізраїлю і продані серед діаспори для фінансування інфраструктури.

Важливо також покращити соціальні аспекти української міграції. Майже 30% українських емігрантів не мають жодного юридичного статусу (наприклад, статусу проживання чи дозволу на роботу) у своїй країні перебування, і лише 22% українських емігрантів охоплені соціальним забезпеченням у країнах, де вони працюють (SSSU 2017). Влада України могла б надати більшу підтримку мігрантам, наприклад, консультувати з правових та адміністративних питань у країнах, де вони працюють, і повернутися додому (Luescke and Saha 2019). Вони також можуть співпрацювати з основними країнами призначення для поліпшення правового статусу трудових мігрантів та збільшення їх соціального забезпечення [38].

Європейський Союз допомагає Україні впоратися з багатьма з цих викликів. Рішення ЄС про звільнення громадян України від візових вимог на короткий термін з червня 2017 року покращило мобільність між ЄС та Україною, хоча права українців працювати в ЄС регулюються національними правилами держав-членів. Програми, що

фінансуються ЄС, підтримують, наприклад, модернізацію системи професійно-технічної освіти в Україні, що має вирішальне значення для забезпечення якісних навичок для місцевого ринку праці. ЄС також підтримує вдосконалення ділового середовища, яке відіграє ключову роль для потенційних повернених та для вітчизняних підприємців (боротьба з корупцією, підтримка МСП, податкова та митна реформи тощо) - як за допомогою галузевих грантів, так і як умови в макрофінансовій діяльності ЄС програми допомоги.

Висновки до розділу 3

Отже, проблема трудової міграції в Україні стала актуальною в останні роки, оскільки вона суттєво впливає на соціально-економічний розвиток як донора, так і країни-одержувачі. Як складне економічне явище, міграція робочої сили змінює склад трудових ресурсів, створює нову ситуацію на ринках праці, погіршує демографічну ситуацію в країні.

Таким чином, проаналізувавши міжнародний міграційний рух населення України, можна зробити висновок, що Україна продовжує втрачати населення в результаті виїзду за кордон. Це пояснюється сукупністю факторів, зокрема, економічний фактор (інфляція), політична нестабільність, корумпованість усіх гілок влади, відсутність культури виконання законів. Держава втрачає людський потенціал. Тільки за умов подолання зазначених несприятливих чинників та проведення виваженої міграційної політики в державі можливе подолання негативних наслідків міграційного руху населення України.

Мігранти переважно вихідці з сільської місцевості райони заходу країни; трудові мігранти - переважно чоловіки; серед заробітчан переважають молоді люди та сільські жителі; люди з вищими освіта рідше мігрує, тоді як люди з професійною освітою надмірно представлені серед трудових мігрантів; мігранти ризикують втратити навички тощо обґрунтовано механізм регулювання міграційних потоків - як сукупність

заходів впливу державних органів на об'єкти міграції з метою забезпечення оптимальний рівень міграції, який відповідає потребам національного / регіонального ринку праці та сприяє стабілізації макроекономічної ситуації в країні / регіоні; визначено завдання механізму. Функціонування та ефективна розробка механізмів регулювання процесів трудової міграції як спеціального інструменту для трансформація регіональних ринків праці - поєднує соціокультурні, дослідницькі та економічні функції, вимагає міждисциплінарного підходу для обґрунтування підвищення конкурентоспроможності останнього. Науковою основою цього підходу є методологія інституційного аналізу - сукупність концепцій, принципів та положення, засновані на теоріях людського, інтелектуального та міграційного капіталу, інституціональній економіці, теорії територіальних міграційних систем тощо.

Таким чином процес міграції робочої сили в Україні є досить складним питанням, що потребує постійного перегляду та доопрацювання. Зараз одним з нагальних завдань для провідних вчених економічної та правової сфери є узгодження та доопрацювання нормативно- правової бази, що регулюватиме трудові відносини, забезпечуватиме права та свободи мігрантів як на території України, так і за її межами, у поєднанні з економічними аспектами, такими як: квота іммігрантів на території України, рівень заробітної плати в межах України та економічний потенціал економіки, який би забезпечував гарантії щодо гідної заробітної плати, зменшення рівня інфляції, що, у свою чергу, гарантуватиме стабільний споживчий кошик резидентів України та іммігрантів. Такий комплексний підхід у вирішенні проблем, пов'язаних з процесом міграції трудових ресурсів в Україні, є досить складним і потребує попереднього аналізу змін, які можуть бути спричинені внесенням поправок до національного законодавства чи втручання держави в економіку країни для впливу на певні міграційні показники. Для розв'язання складних економічних питань не можна застосовувати тільки застарілі економічні моделі та спиратися лише на досвід попередників. Потрібно намагатися шукати нові підходи щодо розв'язання проблем сучасних міграційних процесів в Україні, робити певні припущення та прогнози, намагатися вносити нові ідеї

у міграційну політику країни, що єдиним результатом мало б місце забезпечення гідних умов проживання на території України її резидентам та іммігрантам.

В Україні механізми регулювання трудових міграцій обтяжені пам'яттю та минулим досвідом, негативами структурних змін демографічної ситуації, воєнними діями на території країни, жорсткою боротьбою транснаціональних компаній за українську робочу силу. Нова європейська інтеграція, культурна та національна безпека в українській міграції фінансово активні люди (працевлаштування), також організовується проблема глобальної міграції. Вони шукають деякі шляхи, щоб почати дорогу, і нові шляхи управління різними рівнями територіальної організації управління, бізнесу, громадянського суспільства. Дослідження проблем зайнятості та розвитку опрацювання заходів щодо громадських поїздок у ситуаціях зміни на державних ринках праці необхідність розробки нових способів і засобів дослідження соціально-економічних програм, здатних враховувати глобальні, національні виклики масштаби навколишнього середовища з точки зору сталого розвитку.

Функціонування й ефективний розвиток механізмів регулювання трудових міграційних процесів, як особливого інструменту трансформації регіональних ринків праці, поєднує в собі соціокультурні, дослідницькі й економічні функції, обумовлює необхідність міждисциплінарного підходу в обґрунтуванні підвищення конкурентоспроможності останніх.

Можна зробити висновок, що міграція робочої сили для України на даний час має переважно негативні наслідки. Мігрують, як правило, висококваліфіковані спеціалісти, але лише невеликий відсоток їх має гарантовану роботу і відповідні та трудові гарантії. Виїжджають за кордон у пошуках роботи молоді люди без певного рівня кваліфікації, які згодні на будь-яку роботу і низьку платню без усяких гарантій. Згубним для економіки країни, для формування її науково-технічного потенціалу є виїзд за кордон науково-технічних кадрів та підготовлених на сучасному рівні молодих спеціалістів. Це може негативно вплинути на темпи відновлення економіки України.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищесказане, ми можемо стверджувати, що міграційні процеси, як невід'ємний і постійний компонент історії людства, мають значний вплив на стан та перспективи економічного, культурного та соціального розвитку суспільства, приносячи свіжі ідеї та покращуючи творчі здібності потенціал. Міжнародна міграція робочої сили посилюється в умовах формування економічних зв'язків у світовому господарстві. Під цим поняттям розуміють переміщення найманих працівників через кордони в пошуках роботи. Це стихійний процес розподілу трудових ресурсів між національними ланками світового господарства.

проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки і узагальнення. Міжнародна трудова міграція має для країн і людей як позитивні, так і негативні наслідки. Саме тому важливо виробити таку державну міграційну політику, яка б могла подолати недоліки і раціонально використовувати позитивні наслідки для економічного розвитку країн. На основі аналізу зарубіжної та вітчизняної міграційної політики поряд із регулятивною, моніторинговою, інтегруючою та дипломатичною функціями державної міграційної політики виокремлено ще захисну, економічну та інноваційну функції. Захисна проявляється у захисті вітчизняної робочої сили за кордоном; економічна – у залученні в економіку країни інвестиційного капіталу, що має міграційне походження; інноваційна – у заохоченні до трудової імміграції висококваліфікованих зарубіжних спеціалістів, здатних якісно вплинути на інноваційний розвиток приймаючої країни. Установлено, що структуру міграційної політики більшості країн утворюють одночасно дві складові: еміграційна та імміграційна. Доведено, що на різних історичних етапах у міграційній політиці держави провідну роль може відігравати будь-яка з них, визначаючи в цілому сутність національного управління міграційними процесами. Обґрунтовано важливість застосування науково-методичного підходу до кількісної оцінки сукупного

економічного ефекту від міжнародної трудової міграції. Запропонований підхід дозволяє по-новому оцінити співвідношення позитивних і негативних наслідків відтоку людського капіталу з України, уникнути перебільшення позитивної сторони участі України у світових процесах трудової міграції особливо в питанні ролі грошових переказів. Доведено, що не можна за відносним благополуччям родин мігрантів, спричиненим валютними надходженнями з-за кордону, не усвідомлювати небезпеки, яку приховує в собі масштабна, практично неконтрольована трудова еміграція, внаслідок якої держава втрачає свій трудовий, інтелектуальний та демографічний потенціал. Виокремлено два етапи формування і розвитку інституційно-правових засад державної політики у сфері регулювання зовнішньої трудової міграції в Україні. Доведено, що розвиток правових та інституційних засад регулювання міграційних процесів в Україні не відповідає нагальним потребам.

Трудова міграція впливає на багато аспектів функціонування українського суспільства. Особливо глибоко ці процеси укорінені в економічну систему країни, оскільки породжуються, переважно, відсутністю достатніх можливостей для забезпечення гідного рівня життя, але водночас формують сукупну пропозицію на ринках праці, брак якої перетворюється на головний бар'єр прискорення економічного розвитку. За обмеження внутрішніх ресурсів зростає роль залучення зовнішніх, зокрема грошових переказів від мігрантів. Наслідки для економіки. В основі оцінки наслідків зовнішніх міграцій для економіки є повернення/неповернення мігранта. У випадку повернення міграція має як позитивні, так і негативні наслідки, причому у довгостроковій перспективі більше даються взнаки переваги, а в короткостроковій – вади. У випадку неповернення мають місце переважно негативні наслідки: прискорення депопуляції і старіння, брак робочої сили, втрата інвестицій, зокрема в освіту. Враховуючи те, що вкрай необхідна зміна економічної моделі України, реструктуризація економіки та забезпечення високих темпів економічного зростання неможливі без кваліфікованої і мотивованої робочої сили, зазначені втрати можуть виявитися непоправними. Водночас економіка отримує додаткові кошти, при цьому

внутрішня міграція забезпечує необхідний перерозподіл фінансових ресурсів від більш розвинутих до менш розвинутих територій, а зовнішня – додаткові валютні надходження в країну.

Натомість ми маємо унікальну можливість спостерігати та аналізувати нові, але недостатньо вивчені процеси, що мають певну соціально-політичну спрямованість і стосуються інтересів різних етнічних груп, спільнот людей загалом, а також їх конкретних представників. слід підкреслити, що в сучасній економіці, заснованій на знаннях, значна увага приділяється залученню трудових мігрантів, особливо висококваліфікованих. Хоча можна впевнено прогнозувати зростання міжнародної міграції робочої сили, важко передбачити з достатнім ступенем вірогідності кількісні показники цих потоків та певні моделі міжнародної трудової міграції. Я вважаю, що на динаміку потоків впливатиме ситуація на міжнародних ринках праці розвинених країн та країн, що розвиваються, що визначатиметься співвідношенням попиту та пропозиції праці; спеціалізація світових ринків праці як нових галузей та послуг, що виникають у надрах нової економіки, створюють потребу в нових знаннях та навичках, що вимагає швидких та ефективних реакцій на ринок праці, що враховує розвиток та розширення сучасних секторів, можливості власної системи освіти для її задоволення. Нова міграційна політика повинна базуватися на реаліях світового світу. Для розвитку нашої держави необхідно повною мірою скористатися наявною міграційною ситуацією та можливостями українських трудових мігрантів.

З метою зменшення еміграції робочої сили необхідне провадження системи заходів, які на думку фахівців повинні мати чітке внутрішнє і зовнішнє спрямування. До числа перших належать заходи макроекономічної стабілізації та оздоровлення економіки – створення робочих місць, розширення іноземного інвестування тощо. Зовнішні заходи мають забезпечити цивілізовані форми виїзду працівників за кордон та можливість їх вільного повернення з-за кордону, ввезення валюти, а також гарантії нашим співвітчизникам захисту їхніх трудових прав за кордоном.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ТА ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про зовнішню трудову міграцію»
2. Наказ від 16.06.2020 № 1132 «Про затвердження положень про структурні підрозділи управління реалізації політики зайнятості та розвитку людського капіталу»
3. Наказ від 18.12.2020 № 2683 «Про затвердження положень про структурні підрозділи директорату розвитку ринку праці та умов оплати праці»
4. Проект Закону України «Про Державну міграційну службу України».
5. Білоус-Сергєєва С.О., Сафонова К. С. Проблема трудової міграції в Україні. Її вплив на економіку країни. Збірник «Вісник Приазовського Державного Технічного Університету». Серія: Економічні науки. 2017. Вип. 34. С. 327 –335.
6. Брич В.Я. Роль міграції робочої сили у формуванні світового ринку праці: Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. 2010. С. 737-739.
7. Волоско Я.О. Адміністративно-правове регулювання трудової міграції в умовах трансформації економіки України: дис. канд. екон. наук: 12.00.07. Львів, 2015. 161 с.
8. Журба О. В. Поняття та сутність праці за кордоном та сучасної української трудової міграції /О. В. Журба // Форум права. — 2008. — № 1. — С. 130-133.
9. Малиновська О.А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія / НІСД. Київ, 2018. 472 с.
10. Малиновська О.А. Україна, Європа, міграція: міграція населення України в умовах розширення ЄС / Бланк-прес.Київ, 2004. 171 с.
11. Малиха М.І. Теоретичне осмислення сутності поняття «міграція» в політичній науці. Науковий журнал «Політикус». 2016. No 2. С. 16–19
12. Міграційно-трудоий механізми становлення зовнішньоекономічних зв'язків у транскордонних регіонах України та європейського союзу ГОБЛИК ВОЛОДИМИР

ВАСИЛЬОВИЧ д.е.н., доцент, заслужений економіст України Мукачівський державний університет м. Мукачево, Україна

13. Населення України. Трудова еміграція в Україні. — К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2010. — 233 с.
14. Правові основи міжнародної економічної діяльності: [навч. посіб.] / С. В. Фомішин, І. Д. Шутак. — Київ: Кондор, 2009. — 454 с.
15. Харитоненко Г.І., Дмитренко В.М.Європейська міграційна криза: статистика, цифри та факти. Економічний форум. 2018. № 2. С. 7–9.
16. Черномаз К.Г., Овсяк Є.В., Коваленко Є.В.Тенденції міжнародної трудової міграції та її вплив на соціально-економічний розвиток країни. Світове господарство і міжнародні економічні відносини.2018. № 18. С. 86–92.
17. Шиманська К.В. Міграція людських ресурсів в умовах геоекономічних трансформацій: регіональний вимір: монографія/ ЖДТУ. Житомир, 2017. 588 с.
18. Шнурова І. Міжнародна економічна інтеграція на сучасному етапі розвитку. Міжнародний менеджмент.2017. № 4. С. 23–28.
19. Шумилов О. В. Международное трудовое и миграционное право СНГ: дисс. ... канд. юр. наук. М., 2007.96 с.
20. Ялович О. Особливості євроінтеграційного курсу України. Стратегічні пріоритети.2019. № 2. С. 7–12.
21. Ярова Л.В.Сценарії розвитку євроінтеграційної стратегії України. Економічний часопис. 2018. № 4. С. 25–32.
22. Budkin, V.S. (2004), *Mizhnarodna mihratsiia robochoi syly* [International workforce migration], 2nd ed, Znannia Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
23. Chami, R., A. Barajas, T. Cosimano, C. Fullenkamp, M. Gapen and P. Montiel (2008), *Macroeconomic Consequences of Remittances*, International Monetary Fund, Occasional paper 259, Washington, D.C.
24. International Monetary Fund (2016), *Emigration and Its Economic Impact on Eastern Europe*, IMF Staff Discussion Note 16/07.

25. Kapur, D. and J. McHale (2012), Economic Effects of Emigration on Sending Countries, Oxford Handbook of the Politics of International Migration, pp. 131-147.
26. Luecke, M. and D. Saha (2019), Labour migration from Ukraine: Changing destinations, growing macroeconomic impact, German Advisory Group, Policy Studies PS/02/2019. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.beratergruppe-ukraine.de/wordpress/wp-content/uploads/2019/12/GAG_UKR_PS_02_2019_en.pdf
27. Bertocchi Graziella and Chiara Strozzi. (2010) "The Evolution of Citizenship: Economic and Institutional Determinants", Journal of Law and Economics, forthcoming, 2010.
28. Grogger Jeffrey and Gordon Hanson (2007) "Income Maximization and the Sorting of Emigrants across Destinations" Manuscript UC San Diego, 2007
29. Smyrnov, B.N. (2008), Vvedennia v kurs svitovoi ekonomiky: ekonomichna heohrafiia zarubizhnykh krain [Introduction to the course of the world economy (economic geography of foreign countries)], KNORUS, Moscow, Russia.
30. Os'mova M.N. and Bojchenko A.V. (2011), Hlobalizatsiia svitovoho hospodarstva [Globalization of the Holy State], YNFRA–M, Moscow, Russia.
31. Pienkowski, J. (2020), The impact of Labour Migration on the Ukrainian Economy, European Commission, DG ECFIN, European Economy, Discussion Paper 123. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/dp123_en.pdf
32. Official Journal of the European Union C 83 Volume 53 30 March 2010 / Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.eur-lex.europa.eu.
33. Вадим Пристайко: Сезонні робітники зможуть виїхати за кордон для легальної роботи на більш як на 3 місяці і з гарантією медичної безпеки. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/vadim-pristajko-sezonni-robitniki-zmozhut-viyihati-za-kordon-dlya-legalnoyi-roboti-na-bilsh-yak-na-3-misyaci-i-garantij-medichnoyi-bezpeki>

34. Вплив трудової міграції на українську економіку. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://voxukraine.org/en/the-impact-of-labour-migration-on-the-ukrainian-economy/>
35. До уваги ЗМІ : цифра про 12 мільйонів українських заробітчан за кордоном не відповідає дійсності. Міністерство Соціальної Політики. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/news/16528.html>
36. Кулеба розповів, як Україна домовляється з партнерами про виїзд заробітчан <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/05/8/7109710/>
37. Парламент підтримав передачу функцій зайнятості та трудових відносин від Мінсоцполітики до Мінекономрозвитку. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/news/17967.html>
38. Скільки українців поїхало за кордон і що державі з цим робити. Центр Економічних Стратегій. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://ces.org.ua/migration/6>
39. Трудовая миграция на постсоветском пространстве: плюсы и минусы. Взгляд изнутри. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://carnegie.ru/2013/06/26/ru-event-4172>
40. Як трудовим мігрантам отримувати пенсію в Україні та за кордоном, Я. Вінокуров, Економічна правда. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2021/02/3/670623/>
41. Analytichna zapyska: sfera pratsi i COVID-19 (2020), “Policy Brief: The World of Work and COVID19”. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/sg_policy_brief_world_of_work_and_covid_19_russian.pdf
42. Department of Economic and Social Affairs Population (2019), “International migrant stock 2019”. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimates19.asp>

43. Heavy Traffic: International Migration in an Era of Globalization. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://www.brookings.edu/articles/heavy-traffic-international-migration-in-an-era-of-globalization/>
44. INTERNATIONAL LABOR MIGRATION: CAUSES AND CONSEQUENCES. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2021/87.pdf
45. International Migration Law: Glossary on Migration / International Organization for Migration [Электронный ресурс]. — Режим доступа: www.iom.int.
46. International Migration: The human face of globalization. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://www.oecd.org/insights/43568302.pdf>
47. International Organisation for Migration (IOM 2016), Migration as an Enabler of Development in Ukraine. A study on the nexus between development and migration-related financial flows to Ukraine. Kyiv. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.iom.org.ua/sites/default/files/iom_migration_as_an_enabler_of_development_in_ukraine.pdf.
48. Migration data portal (2020), “Total number of international migrants at mid-year 2019”. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://migrationdataportal.org/?i=stock_abs_&t=2019&m=1
49. National Bank of Poland (2018), Obywatele Ukrainy pracujący w Polsce – raport z badania. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://www.nbp.pl/aktualnosci/wiadomosci_2018/obywatele-Ukrainy-pracujacy-w-Polsce-raport.pdf.
50. National Bank of Ukraine (2018), Personal Remittances Data – Revision for 2015-2017, Statistics and Reporting Department. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=66364154>.
51. State Statistics of Ukraine (SSSU 2020), Labour force of Ukraine 2019: Statistical publication, Kyiv. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://ukrstat.org/en/druk/publicat/kat_e/2020/08/Zb_rs_e_2019.pdf

52. State Statistics Service of Ukraine (SSSU 2017), Зовнішня Трудова Міграція Населення (за результатами модульного вибіркового обстеження), Київ. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ11_u.htm.
53. Temprano Arroyo, H. (2019), Using EU Aid to Address the Root Causes of Migration and Refugee Flows, Florence: European University Institute. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/61108>.
54. U. S. Citizenship and Immigration Services (USCIS). [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.uscis.gov.
55. Ushenko, N.V. and Pokormiak, A.S. (2018), “ International migration of work force: a causal-inherited analysis”, Internauka, [Online], vol. 2, available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2018_2\(2\)__16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2018_2(2)__16) (Ases).sed at 8 December 2020
56. Visnyk MOP: COVID-19 i sfera pratsi. Chetvertyj vypusk (2020), “ILO Newsletter: COVID-19 and the world of work. Fourth edition”. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sromoscow/documents/briefingnote/wcms_746704.pdf